

verslag 2015

natuur en milieu overijssel

Samen voor een mooi en duurzaam Overijssel.

Voorwoord

Helaas kan ik dit voorwoord beginnen met dezelfde regels als mijn voorganger: 2015 was het warmste jaar ooit. Toch zie ik 2015 als een kanteljaar. Op een mondiaal niveau is na de klimaatop in Parijs de vraag niet meer “of” we wat moeten doen aan klimaatverandering, maar wordt de vraag steeds meer “hoe” we het gaan aanpakken. Ook in Nederland dringt schoorvoetend door dat duurzaamheid en klimaatverandering geen hype zijn, maar serieuze aandacht vragen. Lokaal en regionaal waren we daar al lang mee bezig en voelen we ons steeds meer gesteund door bewoners, maatschappelijke organisaties en overheden. We staan aan het begin van grote verandering in hoe we omgaan met energie, voedsel en leefomgeving. Ik zie daarin ook grote verandering bij de overheid, die steeds vaker kiest voor een samenwerkingsgericht of responsieve houding. Deze kantelingen bieden Natuur en Milieu Overijssel interessante mogelijkheden de transitie naar een klimaatvriendelijke samenleving te versnellen en te verbreden.

Voor Natuur en Milieu Overijssel zelf was 2015 ook een kanteljaar. Godelieve vertrok en ik volgde haar op als directeur. Zij liet een betrokken en inspirerende club mensen achter en daarvoor ben ik haar dankbaar. Ook zorgden medewerkers en Raad van Toezicht ervoor dat ik mij snel thuis voelde. 2015 was ook het jaar waarin wij ons voorbereidden op een toekomst zonder prestatiesubsidie van de provincie. Zelf maakte ik een vliegende start waarin mijn agenda vol stond met interne en externe afspraken. Met ruim 150 mensen buiten Natuur en Milieu Overijssel had ik gesprekken over wat hen bezig houdt op het gebied van duurzaamheid en Overijssel. Het was een gemêleerde groep van vrijwilligers tot bestuurders, van samenwerkingspartners tot bedrijven. Ik vroeg hen ook naar het beeld van Natuur en Milieu Overijssel. Vaak was dat een warm bad, maar soms ook een koude douche. Het warme bad was natuurlijk behaaglijk en hoewel de koude douche soms best heftig was, was die ook verfrissend. Het beeld van Natuur en Milieu Overijssel in de buitenwereld blijkt sterk wisselend en logischerwijs gebaseerd op persoonlijke ervaringen en overtuigingen. Het is duidelijk dat wij komende tijd aan dit beeld verder moeten werken. Dit vraagt scherpte in wat we doen en vooral ook wat we niet doen. Dit betekent nog meer dan voorheen dat het voor ons wezenlijk is dat we onze toegevoegde maatschappelijke meerwaarde bewijzen en dat vooral ook in samenwerking met anderen. Deze toegevoegde waarde vormt de basis voor waardering in de buitenwereld. De komende tijd werk ik dit ook meer beleidsmatig uit.

2015 was ook een jaar dat we samen met anderen veel in beweging hebben gezet. Zo organiseerden we voor gemeenten en plaatselijke energiecoöperaties inspirerende excursies naar energieneutraal Saerbeck, kregen we honderden ondernemers op de been tijdens verschillende bijeenkomsten over duurzaam ondernemen en investeerden we in het verduurzamen van scholen en sportverenigingen. Mooie hoogtepunten waren ook de organisatie van TEDxZwolle over klimaatactieve steden, de Stoere Buitendagen in Oldenzaal en Zwolle met maar liefst 1000 enthousiaste kinderen en het bewonersparticipatieproject natuurontwikkeling Ommermars met de Vereniging voor Natuur en Milieu de Vechtstreek.

Dit konden we niet alleen, vrijwilligers, samenwerkingspartners, bedrijven en overheden investeerden op allerlei wijze in een mooi en duurzaam Overijssel. Medewerkers gaven betrokken en gepassioneerd vorm aan de verschillende projecten. Leden van de Raad van Toezicht zorgden dat de continuïteit van Natuur en Milieu Overijssel ook in dit kanteljaar niet in gevaar kwam. Het succes van Natuur en Milieu Overijssel in 2015 is alleen mogelijk door de inspanningen van velen. Ook in materiële zin heeft dit geleid tot een positief resultaat. Hierdoor hebben we onze buffer voor spannende tijden iets kunnen vergroten. Ik wil graag iedereen bedanken voor de samenwerking in 2015 en zie uit naar een toekomst waarin wij samen verder bijdragen aan een duurzaam en mooi Overijssel.

Matthijs Nijboer,
directeur Natuur en Milieu Overijssel.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
1 Natuur en Milieu Overijssel in het kort	3
1.1 De basis van de organisatie	
1.2 Circulaire economie	
1.3 Een vitale leefomgeving	
1.4 De kracht van de samenleving	
1.5 Communicatie met belanghebbenden en anderen	
1.6 De Postcode Loterij	
2 10 successen van 2015	13
3 Management en bedrijfsvoering	33
3.1 Raad van Toezicht	
3.2 Bestuur en directie	
3.3 Medewerkers	
4 Financiën	34
4.1 Beleid omvang en functie van reserves en fondsen	
4.2 Beleggingsbeleid	
4.3 Verhouding en opbrengsten van fondsenwerving	
4.4 Bestedingspercentage	
4.5 Overige relevante financiële gegevens	
4.6 Beleid ten aanzien van reserves	
5 Jaarrekening 2015	37
5.1 Oprichting	
5.2 Balans per 31 december 2015	
5.3 Staat van baten en lasten over het jaar 2015	
5.4 Kasstroomoverzicht 2015	
5.5 Grondslagen voor waardering en van resultaatbepaling	
5.6 Toelichting op de balans per 31 december 2015	
5.7 Toelichting op de staat van baten en lasten over het jaar 2015	
5.8 Toelichting lastenverdeling	
5.9 Werkelijk versus begroot resultaat	
5.10 Overige gegevens	
5.11 Controleverklaring	
6 De Raad van Toezicht	56
Bijlage 1 Begrote exploitatierekening 2016	60
Bijlage 2 Overzicht betalingen 2015 Stichting De Natuur en Milieufederaties	61
Bijlage 3 Balans per 31 december 2015 oude stijl ter vergelijking met 2014	62
Bijlage 4 Personeel	63
Bijlage 5 Verantwoordingsverklaring	64
Bijlage 6 Aangesloten groepen	67
Bijlage 7 Overzicht van de door ons georganiseerde evenementen	70
Bijlage 8 Rooster van optreden Raad van Toezicht	74

Hoofdstuk 1 Natuur en Milieu Overijssel in het kort

1.1 De basis van de organisatie

Oprichting

Natuur en Milieu Overijssel, gevestigd te Zwolle, is op 28 september 1973 opgericht. In 1981 werd het Steunpunt Natuur en Milieu Educatie opgericht. Natuur en Milieu Overijssel is vanaf dat moment provinciale milieufederatie en consulentenschap voor natuur en milieueducatie in één. Natuur en Milieu Overijssel is een stichting volgens het Raad van Toezicht model. De statuten zijn laatstelijk opgemaakt door notaris H.K. de Boer te Zwolle op 24 dec. 2009. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel Oost Nederland onder nummer 41022006.

Doelstelling en missie

De doelstelling van Natuur en Milieu Overijssel is volgens de statuten “bevordering van het behoud, herstel en ontwikkeling van natuur, landschap en milieu, alles in de meest ruime zin, in het bijzonder in de provincie Overijssel”. Die doelstelling kwam 40 jaar geleden voort uit bezorgdheid en een toekomstdroom. Beide zijn nog steeds actueel en hebben in de loop der jaren aan kracht gewonnen. In de afgelopen 40 jaar zijn vorderingen gemaakt op het vlak van overheidsbeleid en wetgeving, maatschappelijk bewustzijn en betrokkenheid van het bedrijfsleven bij een duurzame toekomst. Onze 40 jaar oude doelstelling hebben we in ons visiedocument voor 2013-2023 *Samen aan de slag voor een mooi en duurzaam Overijssel* vertaald in de volgende, eigentijdse missie:

Samen met overheden, bedrijven en inwoners werkt Natuur en Milieu Overijssel aan een mooi en duurzaam Overijssel. Een provincie waar we duurzaam wonen en werken, zodat inwoners van Overijssel nu en later kunnen genieten van een gezonde en groene leefomgeving.

Rol en werkwijze

Voor het realiseren van onze visie onderscheiden wij zes methodieken, dit zijn:

1. Identificeren en waar nodig stimuleren en faciliteren van bewonersinitiatieven & samenwerken met en ondersteunen van bekende en nieuwe vrijwilligers(groepen).
2. Initiëren van leernetwerken rondom urgente maatschappelijke thema's.
3. Projectontwikkeling en uitvoering samen met overheden, bedrijven en inwoners op het gebied van duurzaamheid, natuur en landschap.
4. Communicatie en educatie voor duurzame ontwikkeling.
5. Agendering, advisering en beleidsbeïnvloeding in nauwe samenwerking met onze lokale groepen.
6. Organiseren en coördineren van publieksacties.

Strategische koers Natuur en Milieu Overijssel

Natuur en Milieu Overijssel heeft haar strategische visie vastgelegd in een strategienotitie *Samen aan de slag voor een mooi en duurzaam Overijssel; strategische visie Natuur en Milieu Overijssel 2013-2023*. In de visie beschrijven we onze toekomstdroom voor 2050 en hebben dit concreet vertaald naar doelstellingen en acties voor 2023. De strategische visie hebben we gecomprimeerd naar een strategische koers van 2 A4tjes. De drie leidende pijlers voor ons werk zijn: de circulaire economie, een vitale leefomgeving en de kracht van de samenleving.

- Onder een **circulaire economie** verstaan we een economie die niet langer materialen wint, gebruikt en afdankt, maar de overstap maakt van afval naar grondstof. Producten worden ontworpen en gefabriceerd vanuit de gedachte dat ieder product wordt hergebruikt of gerecycled (concept van www.turntoo.com).

Verbranding van materialen en vervuiling vinden niet meer plaats en afval bestaat niet meer. Voor onze energiebehoefte maken we gebruik van hernieuwbare energie. Als samenleving vertonen we het gedrag dat hierbij hoort. Door grondstoffen gescheiden aan te bieden, lokale energie op te wekken en zorg te dragen voor onze eigen leefomgeving.

- **Een vitale leefomgeving** voor mensen, dieren en planten. Vitaal in de betekenis van ruimte voor ontwikkeling, welzijn en gezondheid. Voor een vitale leefomgeving is het nodig om de biodiversiteit te versterken, zorgvuldig om te gaan met natuurlijke hulpbronnen en te werken aan gezonde, klimaatbestendige steden. Daarmee nemen wij verantwoordelijkheid voor volgende generaties.
- **De kracht van de samenleving** bestaat uit kleine en grote lokale coalities die bewust zelf verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen leefomgeving, waarin het goed wonen, werken en recreëren is. Natuur en Milieu Overijssel stimuleert deze lokale coalities zichzelf te organiseren rondom thema's zoals voedsel, energie, water, grondstoffen en natuurbeheer. Een groot aantal lokale groepen zet zich al met succes in voor natuur- en landschapsbeheer, lokaal draagvlak voor natuur en lokale energie opwekking.

Maatschappelijk draagvlak en netwerken van Natuur en Milieu Overijssel

Een mooi en duurzaam Overijssel is alleen mogelijk als veel mensen en organisaties zich daar samen voor inzetten; de som is meer dan het geheel der delen. Natuur en Milieu Overijssel investeert daarom intensief in maatschappelijk draagvlak en relevante netwerken. Wij hebben contact met bedrijven, zzp-ers, bestuurders, vrijwilligersorganisaties, maatschappelijke organisaties, onderwijsinstellingen en overheid. Er zijn 72 natuur en milieuorganisaties aangesloten bij Natuur en Milieu Overijssel. Zij vertegenwoordigen een netwerk van 650 actieve vrijwilligers en 7800 leden met hart voor natuur en milieu. Deze aangesloten organisaties zijn met name actief op landschapsbeheer & soortenbescherming, educatie & communicatie, beleidsbeïnvloeding & lobby, onderzoek en monitoring. . Alle aangesloten groepen zijn te vinden op de website www.natuurenmilieuoverijssel.nl en in bijlage 6. In 2015 hebben zich 2 nieuwe groepen bij Natuur en Milieu Overijssel aangesloten: A Roche en Natuurlijk Jonen. Naast de 72 aangesloten groepen heeft Natuur en Milieu Overijssel een groot netwerk op diverse thema's. Hieronder de belangrijkste.

- Diverse groene (initiatief)nemers in Zwolle: 150
- Waternetwerk Overijssel: 350 mensen en organisaties
- Energienetwerk: 300 mensen, organisaties en initiatieven
- Kind in de Natuur: 300 mensen
- Nacht van de Nacht initiatiefnemers: 30 organisaties
- Parels van het Landschap: 25 organisaties
- Agro&Food netwerk: 250 mensen, organisaties en bedrijven
- MVO-loont netwerk: 600 personen, bedrijven en organisaties
- Circulaire economie: 270 bedrijven
- Scholen en BSO-netwerk: 550
- Agrarisch natuurbeheer: 100 personen en organisaties
- Ruimtelijke ordening: 210 personen en organisaties
- Bewonersinitiatieven natuurbeheer: 15

Het maatschappelijk draagvlak van Natuur en Milieu Overijssel valt ook af te lezen aan de sociale media-contacten. Op 1 januari 2016 hadden wij 1366 volgers op Twitter, Godelieve had 1300 volgers op Twitter en onze Facebookpagina had 462 likes. Onze digitale nieuwsbrief de Notendop wordt eens in de twee weken verstuurd naar 1650 abonnees.

1.2 Circulaire economie

Duurzame energie en zorgvuldig omgaan met grondstoffen is noodzakelijk om de wereld leefbaar te houden. Een circulaire economie is een economie zonder afval. Ook duurzame energie (liefst dichtbij geproduceerd) en energiebesparing zijn daarmee belangrijke onderdelen van een circulaire economie. Om bij te dragen aan deze belangrijke maatschappelijke verandering heeft Natuur en Milieu Overijssel in 2015 een groot aantal initiatieven ondernomen op energie. Naast het organiseren van kennis- en inspiratiebijeenkomsten, energiecafés en excursies voor overheden, bedrijven en burgerinitiatieven is dit jaar ook geïnvesteerd in duurzame scholen en sportverenigingen. We werken daarbij altijd samen met een groot aantal partijen, zoals de provincie Overijssel, gemeenten, bedrijven, woningcorporaties en burgerinitiatieven. In 2015 hebben we eveneens aandacht besteed aan (zwerf)afval en duurzame voeding, meer specifiek eiwittransitie. Hieronder beschrijven we een aantal in het oog springende voorbeelden. Voor een volledig overzicht van onze activiteiten zie bijlage 7.

- Project **Duurzame scholen Overijssel**. Met dit project stimuleren en ondersteunen we scholen die willen verduurzamen met kennis, goede voorbeelden en het delen van do's en dont's. Het gaat daarbij niet alleen over concrete maatregelen als zonnepanelen, energiebesparing, afval en binnenklimaat, maar ook om educatieve tools om leerlingen en schoolteams aan het werk te zetten. Met het project sluiten we aan bij het landelijke project Green Deal Duurzame scholen en werken we nauw samen met de gemeente Enschede. We organiseerden in 2015 twee regionale bijeenkomsten waarin scholen hun ervaringen op bijvoorbeeld energiebesparing, zonnepanelen en financiering met elkaar deelden.
- In 2014 is Natuur en Milieu Overijssel met de gemeente Zwolle en een aantal schoolbesturen gestart met het thema **Verduurzamen van scholen**. Samen met Fudura/Enexis en Accretio is daaraan in 2015 een vervolg gegeven met twee bijeenkomsten over respectievelijk het belang van monitoring en de slimme meter en over educatieve projecten/materialen en het verduurzamen van schoolgebouwen;
- Sinds 2013 helpen we sportverenigingen bij het verduurzamen van hun accommodaties. Veel sportaccommodaties zijn verouderd en hebben een hoog energiegebruik. Met relatief simpele maatregelen kunnen sportverenigingen veel energie en daarmee geld besparen. Goed voor de planeet en de portemonnee van de clubs. Samen met SportService Zwolle organiseerden we dit jaar een bijeenkomst **Groene Euro's Zwolle** voor acht Zwolse sportverenigingen. Hierin gaven we informatie over de aanschaf van zonnepanelen en energiebesparingsmaatregelen.
- Samen met Gooitz en Windesheim ontwikkelden we de **Waste Battle**; een ontwerpwedstrijd tussen leerlingenteams van basisscholen, voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs voor het beste idee om zwerfvuil te voorkomen. Zwolle had de primeur. In totaal 250 leerlingen van basisschool de Parkschool, gymnasium Ceeleum en Hogeschool Windesheim gingen de uitdaging aan. Afvalrobot Willy van de Clever Cleaners (van de Parkschool) kwam uiteindelijk als beste oplossing uit de bus. Een groep studenten elektrotechniek van Windesheim werkt nu aan de ontwikkeling van een prototype. Voor meer informatie lees het Top 10 verhaal over de Waste Battle Zwolle.
- Samen met Twence organiseerden wij informatieve bijeenkomst **Minder afval, meer hergebruik. Hoe pakken we dat aan?** voor 25 deelnemers van natuur- en milieugroepen en wijkraden.
- Voor vijf gemeenten en de plaatselijke energiecoöperaties organiseerden we vier inspirerende dag excursies naar energieneutraal **Saerbeck**. Tijdens de excursie kwamen verschillende projecten aan bod, zoals de warmtecentrale, de energie-ervaringsroute en het bio-energiepark met windturbines, biogas-installaties, composteer-installatie en zonnepanelen. Voor meer informatie lees het Top 10 verhaal elders in dit jaarverslag.
- Verspreid over Overijssel organiseerden we vier keer een **Energiecafé**. Met het Energiecafé stimuleren we kennis en ervaringsuitwisseling tussen de lokale energie initiatieven. De avonden werden met zo'n twintig deelnemers goed bezocht.

- Tijdens de Green Tech Week organiseerden wij een **bijeenkomst over circulair ondernemerschap**, speciaal voor productiebedrijven. In het eerste gedeelte van de bijeenkomst kwamen inspirerende bedrijven aan bod. Het tweede deel van de avond was vooral een verkenning naar de stappen die nodig zijn bij circulair ondernemerschap.
- Samen met Rabobank IJsseldelta, DORZ, Natuur en Milieu Overijssel en ganiQ organiseerden wij het event **Klaar voor de toekomst!**, een tegelijkertijd inhoudelijk en inspirerend event over duurzaam ondernemen. Er kwamen 80 ondernemers naar de avondbijeenkomst in Genemuiden. Voor meer informatie lees het Top 10 verhaal elders in dit jaarverslag.
- De afgelopen jaren organiseerden wij verschillende **Energy Pitches**. In 2015 hebben we buurten, dorpen en gemeenschappen uitgedaagd met goede plannen te komen voor een bio-energiebuurt waarin bewoners, bedrijven en overheden de eigen warmte- en energiebehoefte halen uit lokale biomassa en dit bio-energiesystemen zelfstandig beheren. Als winnaar kwam de Stichting Duurzaam Noord Deurningen uit de bus.
- Samen met DuurzaamDoor (RVO), Branchevereniging VHG, NL Greenlabel, GDO (Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling) organiseerden wij voor 75 deelnemers de **Groenblauwe regiobijeenkomst Florerende bedrijventerreinen**. Florerende bedrijventerreinen zijn aantrekkelijk om er als klant of leverancier zaken te doen, zijn inspirerend voor de mensen die er werken en spreken tot de verbeelding van passanten en bewoners in de omgeving. En omdat ze echt *floreren*, geven ze bewust ruimte aan biodiversiteit, het natuurlijk kapitaal.
- In december organiseerde Natuur en Milieu Overijssel samen met Rabobank Regio Zwolle, Kennispoort Regio Zwolle en provincie Overijssel de bijeenkomst **Ondernemen met nieuwe eiwitten**. Er is een toenemende aandacht voor 'nieuwe' eiwitbronnen. Dit komt voort uit de behoefte om de Agro&Food sector duurzamer te maken en consumenten die op zoek zijn naar voedingsmiddelen die gezond, lekker én minder belastend zijn voor het milieu. Eiwitrijke producten op basis van plantaardige eiwitten of insecten, ter (gedeeltelijke) vervanging van dierlijke, helpen hierbij. Op de bijeenkomst kregen de ruim 85 geïnteresseerde een goed inzicht in belangrijke trends en ervaringen van voorbeeldbedrijven op het gebied van aquatische eiwitten, peulvruchten en insecten. Voor meer informatie lees het Top 10 verhaal over Duurzame eiwitten.
- We maakten een korte **Animatiefilm** over alle aspecten van een duurzame voedseltransitie. Zie: <https://www.youtube.com/watch?v=h5VYr59LMUE>

1.3. Een vitale leefomgeving

Samen met groene vrijwilligersorganisaties, bewonersinitiatieven op natuurontwikkeling en landschapsbeheer, onderwijsorganisaties, onze ruimtecoaches, bedrijven en waterschappen maken we ons sterk voor onze prachtige, groene provincie. In 2015 deden we niet alleen aan belangenbehartiging, maar organiseerden we ook bijeenkomsten met bewoners over klimaatactief inrichten en ruimtelijke ordening en hebben we talloze scholen en leerlingen bereikt met natuureducatie. Met het betrekken van jongeren bij natuur leren zij niet alleen meer over de natuur en het behoud daarvan, maar brengt het hen ook letterlijk in contact met natuur. Daarmee stimuleren we op de korte termijn onvergetelijke natuurervaringen en op de langere termijn draagvlak voor natuurbescherming en duurzaam gedrag. Hieronder beschrijven we een aantal in het oog springende voorbeelden. Voor een volledig overzicht van onze activiteiten zie bijlage 7.

- We maakten **de krant Samen maken we het Landschap**, met daarin voorbeelden en tips van lokale initiatiefnemers om anderen te enthousiasmeren voor vrijwillig natuurbeheer.
- Met het oog op de nieuwe Omgevingswet hebben we voor overheden **de krant Samen maken we betere plannen** uitgebracht. Het is een portfolio met succesvolle voorbeelden van samenwerken tussen overheden en bewoners(groepen) aan ruimtelijke planvorming.
- In 2015 kwam er veel aandacht voor Klimaat Actieve Stad, voor het belang van waterrobuust en klimaatbestendig bouwen.

Natuur en Milieu Overijssel heeft hierover een korte animatiefilm gemaakt, we organiseerden een **TEDxZwolle over Climate, Active, Cities** en starten het **bewoners co-creatieproject Morsdroog**. Laatstgenoemde twee projecten worden elders in dit jaarverslag uitgebreid beschreven als Top 10 verhalen.

- In het educatieve project **Adviseurs van de Toekomst** dagen we leerlingen van het voortgezet onderwijs uit een visie te ontwikkelen voor een toekomstbestendige Vecht. In 2015 organiseerden we het project twee keer: het eerste project met zes klassen van Van der Capellen Scholengemeenschap, het Vechtdal College en International School Eerde. Het tweede project met zes klassen van het Meander College, Landstede en De Groene Welle. De leerlingen presenteerden hun ideeën tijdens twee grote slotpresentaties in het provinciehuis. In de jury zaten onder andere bestuurders van waterschap Groot Salland en waterschap Vechtstromen.
- In 2015 hebben we samen met Vitens en provincie Overijssel een nieuwe **Adviseurs van de Toekomst Drinkwater** ontwikkeld. Leerlingen van Carolus Clusius, De Passie en Het Groene Lyceum hebben een communicatiecampagne bedacht hoe ze leeftijdsgenoten bewust kunnen maken van de invloed van hun gedrag op drinkwaterbronnen bij hun in de omgeving. Op drie afzonderlijke slotbijeenkomsten presenteerden zij hun uitkomsten aan de opdrachtgevers.
- Elk jaar organiseren wij samen met Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Landschap Overijssel een nieuwjaarsbijeenkomst voor zo'n 100 mensen uit politiek, overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Tijdens de nieuwjaarsbijeenkomst reiken we **de Groene twinkeling** uit aan een bedrijf dat zich op een bijzondere manier inzet voor de biodiversiteit in Overijssel. Dit jaar viel die eer te beurt aan Unipro in Haaksbergen. Volgens de jury was het bedrijf een voorbeeld voor anderen als het gaat om energie- en waterbesparende maatregelen en natuurontwikkeling.
- In mei en september 2015 organiseerden verschillende groene groepen onder de noemer **Parels van het landschap** 50 publieksactiviteiten in diverse Natura2000 gebieden. In de activiteiten kwamen combinaties van verschillende thema's aan bod, zoals natuurbeleving, flora en fauna, cultuurhistorie, Natura2000 en natuurbeheer. In twee activiteiten zijn deelnemers zelf aan de slag gegaan met klussen in de natuur. Natuur en Milieu Overijssel zorgde voor de PR, communicatie, coördinatie en organisatie.
- Vereniging voor Natuur en Milieu de Vechtstreek heeft het initiatief genomen tot een breed gedragen **bewonersinitiatief voor de herinrichting van de Ommermars** bij Ommen. Natuur en Milieu Overijssel ondersteunt het bewonersinitiatief. Zo organiseerden wij samen een bijeenkomst voor inwoners van Ommen om gezamenlijk inrichtingsplannen te maken. Diverse basisscholen hadden zich eind vorig jaar al over het project gebogen en de winnaars, die de titel 'Adviseurs van Ommermars' dragen, waren ook nu aanwezig om hun ideeën ter inspiratie kenbaar te maken. Dit project wordt elders in dit jaarverslag uitgebreid beschreven als Top 10 verhaal.
- **De Groene Visite** is een provinciaal netwerk van ruim 40 vrijwilligers die op bezoek gaan bij dementerende ouderen en langdurig zieken in verzorgingsinstellingen in de regio's Almelo, Zwolle, Hardenberg, Noordoost Twente en Noordwest Overijssel. De vrijwilligers maken gebruik van thematische natuurkoffers met daarin materialen waarmee zintuigen worden geprikkeld, herinneringen opgehaald en gesprekken gestimuleerd. Voor de vrijwilligers zijn 3 trainingen gegeven over natuurbeleving en dementie. Sinds de start van het project in 2014 zijn nu ca. 150 bezoeken gebracht aan verzorgingsinstellingen.
- Dit jaar coördineerden wij voor de elfde keer **de Nacht van de Nacht**. Tijdens deze nacht roepen wij iedereen op het licht uit te doen en te genieten van de schoonheid van de nacht. In onze provincie organiseerden terreinbeheerders, natuureducatiecentra en heel veel groene vrijwilligersgroepen zo'n 30 activiteiten, waaronder een voorleesactie van bekende kinderboekenschrijver Jan Terlouw, een lichtjestocht van zelfgemaakte lampions, nachtwandelingen en pannenkoeken bakken boven het kampvuur.

- Op het prachtige landgoed Schuilenburg in Hellendoorn organiseerden wij ons jaarlijkse **Natuursymposium**. Dit jaar stond het thema Natuurlijk Kapitaal centraal. Het symposium werd door 60 deelnemers bezocht, waaronder medewerkers van gemeenten, provincie en terreinbeheerders, ondernemers, leerlingen groene opleidingen en vrijwilligers van aangesloten groepen.
- Voor basisscholen organiseerden wij in 2015 een aantal zeer succesvolle activiteiten, zoals twee **voedseljut activiteiten** om aandacht te vragen voor voedselverspilling, een **expeditie wildernis** met 20 leerlingen, **3 stoere buitendagen** in Zwolle en Oldenzaal voor in totaal 1000 leerlingen, **22 expedities uiterwaard** voor ca. 525 leerlingen en **de voorleesdag tijdens de Dag van de Duurzaamheid**. Tijdens de voorleesdag hebben groene vrijwilligers, bestuurders, politici en ambtenaren van gemeenten, waterschappen en provincie op basisscholen in alle 25 gemeenten voorgelezen uit het door Prinses Laurentien en Jan Terlouw geschreven voorleesboek Kapsones. Het thema van dit boek was *natuurontwikkeling en economische ontwikkeling*. In totaal hebben 148 groepen met 3700 leerlingen een voorlezer ontvangen en met elkaar kunnen discussiëren over duurzaamheid. Met uitzondering van Hardenberg, Deventer en Hof van Twente heeft Natuur en Milieu Overijssel de voorlezers aan een school of groep gekoppeld.
- Natuur en Milieu Overijssel onderhoudt een **scholen-educatief netwerk**, waaraan acht gemeenten op structurele basis en drie gemeenten op ad hoc basis deelnemen. Zij hebben voor het schooljaar 2015/2016 in totaal 250 lesmaterialen aangevraagd.
- Vanaf 2016 komt er een nieuw stelsel voor agrarisch natuurbeheer gericht op een collectieve regionale aanpak met **agrarische collectieven**. Overijssel kent drie collectieven: Noordwest Overijssel, Noordoost Twente en Midden Overijssel. Om mensen uit onze achterban te interesseren hieraan een bijdrage te leveren organiseerden we 2 bijeenkomsten voor zo'n zestig mensen. De kennis en bijdrage van vrijwilligers uit onze achterban kan via de agrarische collectieven bijdragen aan betere natuurresultaten in agrarisch gebied.
- De nieuwe Wet natuurbescherming treedt 1 januari 2017 in werking. Wat verandert er? Hoe gaat de provincie Overijssel haar nieuwe bevoegdheden inzetten? Wat is het ambitieniveau van de provincie? Tijdens de druk bezochte **Informatieavond nieuwe Wet natuurbescherming** kwamen deze thema's uitgebreid aan bod.
- De initiatiefgroep **Hessenpoort, Natuurlijk!** is ontstaan uit een initiatief van Wehkamp en RVO DuurzaamDoor. Natuur en Milieu Overijssel is hierbij aangehaakt en is, inmiddels samen met de Ondernemersvereniging Hessenpoort, nauw betrokken bij de organisatie en uitvoering van de activiteiten van de initiatiefgroep om te komen tot een high level aantrekkelijk bedrijventerrein met veel aandacht voor duurzaamheid, natuurwaarden, water en groen. De wens is om alle ideeën en plannen samen te brengen in een visie. Hierop vooruitlopend maakt de initiatiefgroep al concrete plannen voor het aanleggen van een broedwand voor Oeverwaluwen en het inzaaien van een strook grond met een kruidenmengsel voor insecten.
- Samen met diverse lokale groepen en andere landelijke natuur- en milieuorganisaties hebben we bij overheden op de volgende thema's het **natuur- en milieubelang** ingebracht:
 - Reactie voorontwerp-bestemmingsplan Boeldershoek Herziening 1 in verband met afval in zoutcavernes
 - Zienswijze over de Notitie Reikwijdte en Detailniveau Structuurvisie Ondergrond
 - Input inzake AO Programma Aanpak Stikstof aan vaste Commissie Tweede Kamer namens De Natuur en Milieufederaties
 - Zienswijze betreffende het ontwerp Programma Aanpak Stikstof namens De Natuur en Milieufederaties
 - Zienswijze ontwerp Waterbeheerplan 2016 - 2021 aan Waterschappen Vechtstromen, Groot Salland en Reest en Wieden
 - Reactie namens terrein beherende organisaties (en NMO) op het concept drainagebeleid Waterschap Vechtstromen
 - Bijdrage aan relatiebeheer door deelname aan "Waterschap Partnerschap" van Waterschap Vechtstromen

- Reactie op de herijking Visie Klimaatopgave van Waterschap Vechtstromen
- Pitch namens de NMF's als onderdeel van de "Verklaring van Amersfoort" t.a.v. landelijk Programma Waterkwaliteit van I&M
- Omgevingsvisie
- Natuur en Milieu Overijssel bracht zestien lokale organisaties bij elkaar en ontwikkelde samen met hen een visie op de N35. De visie is aangeboden aan provincie Overijssel, Rijkswaterstaat en gemeenten. Lees ook het Top 10 verhaal elders in dit jaarverslag.
- Reactie op deelplan windenergie Stadt Vreden
- reactie voorontwerp bestemmingsplan Buitengebied Tubbergen
- Zienswijze op ontwerp bestemmingsplan "Woonzorgcomplex Lemmers Erve" te Ommen
- Zienswijze Notitie reikwijdte en detailniveau Bestemmingsplan
- Reactie Natuur en Milieu Overijssel, herziening Omgevingsvisie Buitengebied Twenterand

Zie voor een volledig overzicht bijlage 7 met alle door ons georganiseerde netwerkactiviteiten.

1.4. De kracht van de samenleving

Vrijwilligers(groepen) zetten zich op allerlei manieren in voor de bescherming van natuur, milieu en landschap. De kennis, intrinsieke motivatie en inzet van deze vrijwilligers(groepen) zijn letterlijk van onschatbare waarde voor het behoud van onze mooie groene provincie. Het zijn stuk voor stuk prachtige voorbeelden van succesvolle participatie die ook van grote betekenis zijn voor sociale cohesie. Vrijwilligers ontvangen gewoonlijk geen vergoeding voor hun werkzaamheden anders dan een eventuele onkostenvergoeding. Incidenteel wordt aan vrijwilligers een vergoeding geboden die binnen de grenzen van de fiscale vrijwilligersvergoeding blijft. Natuur en Milieu Overijssel heeft ook in 2015 de groene (aangesloten) vrijwilligers(groepen) ondersteund met onder andere coaching, themabijeenkomsten, educatief materiaal, netwerkdagen, advies op maat, digitale nieuwsbrieven en activiteiten-subsidie (Fonds Lokaal Aktief). Hieronder een beknopt overzicht. Voor een volledig overzicht van onze activiteiten zie bijlage 7.

- **Adviseurs Sesamacademie.** Door een subsidie van het Prins Bernhard Cultuurfonds Overijssel hebben wij een blanco cheque ontvangen voor gratis ondersteuning door senior adviseurs van de SESAM academie. Hiervan kunnen onze groene vrijwilligersgroepen in 2014, 2015 en 2016 gebruik maken. Eind 2015 zijn 9 groepen met een adviseur aan de slag gegaan met strategische of organisatorische vraagstukken. Eind 2015 zijn 4 trajecten afgerond. De overige 5 krijgen in 2016 een vervolg.
- Tien **nieuwsbrieven** en een special over de Parels van het Landschap, de Nacht van de Nacht en de Provinciale verkiezingen. De nieuwsbrief is verstuurd naar ca. 1650 lezers, waaronder vrijwilligers van natuur en milieuorganisaties.
- Voor 4 activiteiten is financiële ondersteuning verleend vanuit het **Fonds Lokaal Aktief**. Natuurlijk Jonen ontving een bijdrage voor de organisatie van een publieksdag om bewoners van Jonen, omwonenden en bestuurders te informeren over vrijwillig landschapsbeheer. A Roche ontving een bijdrage voor de aanschaf van een cameraval voor otters in het gebied van de Tichelgaten bij Windesheim. Financiële ondersteuning was er ook voor de Twentse vogelwerkgroep. Zij financierden er een informatieve publiekswandeling in het Haaksbergerveen mee. Tot slot ontving landschapsarchitect Bob Radstake een geldbedrag voor zijn project 'Levend Bouwen'.
- Met de **Groene Loper Zwolle** betrekken we bewoners en bedrijven bij natuur, landschap en biodiversiteit, ofwel hun eigen leefomgeving. Hiermee verbetert de Groene Loper de kwaliteit van de natuur en het landschap in en rondom Zwolle. Voor de vijftig bij de **Groene Loper Zwolle** betrokken organisaties en initiatiefnemers zijn 3 werkbijeenkomsten, 2 ondersteuningsbijeenkomsten en 4 voorbereidingsbijeenkomsten voor een bloemenlint en natuurwerkdag georganiseerd. De bijeenkomsten hebben een werkgroep activiteiten en een werkgroep ondersteuning opgeleverd.

De werkgroep activiteiten heeft een bloemenlint georganiseerd, waarbij op zo'n 50 verschillende plekken in Zwolle bloemen zijn gezaaid, en een natuurwerkdag. De werkgroep ondersteuning heeft 2 ondersteuningsbijeenkomsten georganiseerd over financieringsmogelijkheden van initiatieven, het benaderen van de gemeente, samenwerken en cursussen en trainingen voor vrijwilligers

- In 2015 organiseerden wij diverse initiatieven rondom het **thema Jong & natuur**. Zo deed Luuk de Vries, student geo-communicatie aan de Universiteit van Utrecht, wetenschappelijk onderzoek naar de betrokkenheid en vrijwillige inzet van jongeren bij natuur- en milieuorganisaties. Hierover verscheen een uitgebreid rapport en praktisch stappenplan. Daarnaast organiseerden wij twee bijeenkomsten over dit onderwerp. Uit de goede opkomst (70 deelnemers) blijkt dat het voor veel organisaties een belangrijk thema is.
- Voor alle **IVN** organisaties werden bijeenkomsten georganiseerd om gezamenlijk na te denken over wensen voor **vernieuwing en/of verbetering**. Daarbij werd vooral ook de onderlinge samenwerking en het leren van elkaar gestimuleerd. In 2016 staat het realiseren van gewenste veranderingen centraal.
- Samen met Alterra organiseerden wij een **leerbijeenkomst bewonersinitiatieven** in Zwolle. Centrale thema: de kansen en dilemma's bij het samenspel tussen groene bewonersinitiatieven, overheden en instituties. Tijdens deze bijeenkomst kwamen inspirerende Overijsselse praktijkverhalen aan bod. De bijeenkomst was voor ambtenaren van gemeenten, waterschappen en provincies, medewerkers van natuur- en landschapsorganisaties en bewonersinitiatieven. Met de ruim 100 deelnemers een zeer geslaagde dag.

Zie voor een volledig overzicht bijlage 7 met alle door ons georganiseerde netwerkactiviteiten.

1.5 Communicatie met belanghebbenden en anderen

Bestuurlijk overleg met provincie

In 2015 is er twee keer bestuurlijk overleg geweest tussen de gedeputeerde Hester Maij, de directeur van Natuur en Milieu Overijssel en de voorzitter van de Raad van Toezicht. Onderwerp van gesprek waren met name de toekomst van Natuur en Milieu Overijssel en een kennismaking met de nieuwe directeur van Natuur en Milieu Overijssel.

Provinciale Staten

In verband met de provinciale verkiezingen in 2015 hebben wij in 2014 vrijwel alle politieke partijen in een persoonlijk gesprek bijgepraat over actuele groene Overijsselse thema's. Nieuwe ontwikkelingen en mooie kansen voor een groener en duurzamer Overijssel. In de brochure *Overijssel kleurt groen in 2020* hebben we deze beknopt beschreven in vijf thema's: gezamenlijk Overijssel, energie Overijssel, natuurlijk Overijssel, groenstedelijk Overijssel en circulair Overijssel. Diverse punten zijn door partijen meegenomen in hun verkiezingsprogramma. Begin 2015 hebben we alle politieke partij programma's langs de groene meetlat gelegd. We hebben daartoe alle programma's gelezen en geanalyseerd op de thema's duurzame energie, natuur, agro&food, ruimte voor bewonersinitiatieven, klimaat en water, mobiliteit, circulaire economie en ondergrond. De uitkomsten hebben we gecommuniceerd via onze website, een verkiezingsspecial van de Notendop en de regionale pers. Matthijs Nijboer heeft als nieuwe directeur van Natuur en Milieu Overijssel gesproken met vrijwel alle fracties.

Bij verschillende van onze activiteiten en bijeenkomsten waren statenleden uitgenodigd en aanwezig, zoals tijdens de nieuwjaarsbijeenkomst de Groene Twinkeling, de TEDxZwolle, Ondernemen met nieuwe eiwitten en de Energy pitch Bio-energiebuurten. Gedeputeerde Maij deed mee aan de succesvolle voorleesactie op basisscholen tijdens de Dag van de Duurzaamheid. En de commissaris van de Koning mevrouw Bijleveld-Schouten bezocht in Nijverdal de Boomfeestdag 2015.

Landelijke initiatieven en samenwerking

- Natuur en Milieu Overijssel is een van de twaalf Natuur en Milieufederaties (NMF). Ten behoeve van uitwisseling, afstemming en samenwerking nemen de medewerkers van Natuur en Milieu Overijssel deel aan de landelijke themakringen Sterke binding met burgers en achterban, Natuur & Ruimte, kwaliteit van de natuur en Klimaat en energie. De directeur is portefeuillehouder water. Verschillende medewerkers van Natuur en Milieu Overijssel vervullen functies binnen landelijke NMF-projecten.
Dit zijn projectleider Wind op land, specialist communicatie en participatie Groene grachten en specialist communicatie en participatie Green deals sportvelden. De contacten tussen de federaties wordt mogelijk gemaakt met geld van de Nationale Postcode Loterij. We hebben gezamenlijk gewerkt aan de volgende projecten: Stook je rijk, Zonnepanelencalculator, Servicepunten lokale energie initiatieven, Ecologische voetafdruk, Windenergie op land, Groene grachten en Green deals golfterreinen, Groenblauwe regiobijeenkomsten en eiwittransitie.
- De Groene Zaak en De Natuur en Milieufederaties stelden 30 vragen over duurzaam inkopen aan 10 provincies en 10 grote steden, zoals Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Uit het onderzoek blijkt dat de gemeente Utrecht en de provincie Noord-Brabant het best duurzaam inkopen op basis van de vragenlijst. Maar ook blijkt dat sommige diensten en producten nog nauwelijks duurzaam ingekocht worden. Dit geldt voor bijvoorbeeld energie, infrastructuur en financiële diensten. Provincie Overijssel deed niet mee aan het onderzoek.
- Pluk van de Petteflet Natuur- en landschapsprijs 2015 is een initiatief van de Natuur en Milieufederaties en Vroege Vogels voor initiatieven die op innovatieve wijze natuur en milieu bevorderen. De Overijsselse voorronde werd gewonnen door Bob de 'levende' Bouwer.
- Samen met DuurzaamDoor, Branchevereniging VHG, NL Greenlabel en GDO (Gemeenten voor duurzame ontwikkeling) organiseerden wij namens de Natuur en Milieufederaties de aftrap voor groenblauwe regiobijeenkomsten in Eindhoven. De bijeenkomsten zijn bedoeld om het belang van biodiversiteit voor de leefbaarheid in de stad te agenderen. En dat meer biodiversiteit kan ontstaan als bedrijven, overheden, onderzoekers, docenten/studenten en bewoners/maatschappelijke organisaties in een evenwichtige mix samenwerken. Aan de bijeenkomst deden 80 deelnemers mee, variërend van hovenier tot gemeente ambtenaar, van waterschap professional tot groen docent, van onderzoeker WUR tot Vlinderstichting, van ontwerp bureau tot universiteit van Delft, van vertegenwoordiging van Ministerie van Infrastructuur en Milieu tot Wethouder.

Provinciale en lokale samenwerking uitgebreid

Natuur en Milieu Overijssel heeft ook in 2015 geïnvesteerd in het verder uitbreiden van haar provinciale netwerk, contacten geconsolideerd en uitgebreid. Vooral onze projecten met en voor bedrijven, zoals Ondernemen met nieuwe eiwitten, Circulaire economie, de Groene twinkeling, Klaar voor de toekomst! en Groenblauwe regio bijeenkomsten zorgden voor veel nieuwe, interessante contacten. In de Groene visite werken we nauw samen met een groot aantal zorginstellingen. Tijdens het onderzoek Jong en natuur zijn veel nieuwe contacten ontstaan met organisaties en deskundigen op het gebied van jongeren en vrijwilligerswerk. Tot slot hebben de energiecafe's ons in contact gebracht met nieuwe energie-initiatieven.

1.6 Cheque van € 2.250.000 van de Postcode Loterij voor De Natuur en Milieufederaties

In 2016 ontvangen de Natuur en Milieufederaties een bedrag van 2,25 miljoen euro van de Nationale Postcode Loterij voor hun werk voor natuur, milieu en landschap in de provincies. De cheque werd overhandigd tijdens het Goed Geld Gala in Theater Carré in Amsterdam. De Postcode Loterij maakte daar bekend dat zij in 2016 een recordbedrag van 328 miljoen euro doneert aan ruim 100 goede doelen die werkzaam zijn op het gebied van mens en natuur in binnen- en buitenland. De recordschenking is mogelijk dankzij de 2,7 miljoen trouwe deelnemers: van ieder lot gaat de helft naar het goede doel. De Natuur en Milieufederaties worden sinds 1996 gesteund door de grootste goede doelen loterij van Nederland. "Wij zijn ontzettend blij met de bijdrage van de Postcode Loterij voor ons werk aan een duurzaam en mooi Nederland", aldus voorzitter Joris Hogenboom van De Natuur en Milieufederaties. "Hiermee kunnen wij veel mooie projecten realiseren. Deelnemers van de loterij bedankt!" Dankzij de deelnemers van de Nationale Postcode Loterij heeft Natuur en Milieu Overijssel onder meer de volgende projecten kunnen realiseren: Nacht van de Nacht, Parels van het Landschap, Fonds Lokaal Aktief, de Groene Twinkeling, de Ecologische voetafdruk, petitie Windenergie en Hessenpoort Natuurlijk!.

Op de foto v.l.n.r.: Sonja Sars (Netwerksecretaris De Natuur en Milieufederaties), Michiel Verboven (Managing Director Nationale Postcode Loterij), Corinne Ellemeet (Netwerkdirecteur De Natuur en Milieufederaties) en Joris Hogenboom (Voorzitter De Natuur en Milieufederaties).

Foto: Roy Beusker Fotografie

Hoofdstuk 2 10 successen 2015

Intensief bewonersparticipatieproject voor herinrichting natuurgebied Ommermars

De Ommermars is een natuurgebied van 25 hectare en ligt ten zuidwesten van Ommen aan de Vecht en het Ommerkanaal. Natuur en Milieu de Vechtstreek wil het natuurgebied een nieuwe impuls geven en samen met bewoners nadenken over een nieuwe inrichting. Natuur en Milieu Overijssel ondersteunt hen bij dit bewonersparticipatieproject. Samen zetten ze in 2015 een aantal grote stappen, waarbij ze niet alleen volwassen inwoners van Ommen in het proces betrokken, maar ook basisschoolleerlingen.

Eigenaar Provincie Overijssel heeft samen met Plaatselijk Belang, buurtschap Varsen en waterschap Vechtstromen het natuurgebied de Ommermars ingericht met behulp van ruilverkaveling 'nieuwe stijl'. Deze inrichting liet helaas nogal te wensen over. In 2014 uit het CDA hun onvrede over de inrichting van de Ommermars. Volgens hen ligt het gebied er troosteloos bij en maken zij zich zorgen over de staat van de natuur. De lokale vereniging Natuur en Milieu de Vechtstreek deelde deze mening. 'De slenk met stapstenen in de Ommermars blijft het hele jaar droog, de graanakkers in het rivierdal zijn verwilderd en het strandje is te klein om te kunnen recreëren', vertelt Hein Kuijper, voorzitter van Natuur en Milieu De Vechtstreek. 'Maar als je kritiek hebt, moet je ook met een oplossing komen!' Daarvoor startte Natuur en Milieu de Vechtstreek een bewonersparticipatieproject en klopte bij Natuur en Milieu Overijssel aan voor professionele ondersteuning. 'Natuur en Milieu Overijssel heeft de expertise, ervaring en vaardigheden in omgaan en begeleiden van projecten waar lokale organisaties, bewoners en scholen bij betrokken zijn. Ze denken mee, ze doen mee en dat met veel energie, daar ben ik erg dankbaar voor,' vertelt Hein.

Randvoorwaarden

Natuur en Milieu de Vechtstreek heeft provincie Overijssel, waterschap Vechtstromen en de gemeente laten weten het gebied samen met bewoners in te willen vullen. Natuur en Milieu Overijssel begeleidde vervolgens een sessie met deze overheden om de uitgangspunten voor het gebied vast te stellen. 'Het is belangrijk dat dit vooraf aan het participatieproject plaatsvindt,' aldus Hein, 'anders stranden veel ideeën van bewoners alsnog in een later stadium en dat werkt natuurlijk erg demotiverend.' In deze sessie is bijvoorbeeld naar voren gekomen dat er geen aanlegplaatsen voor boten in het gebied mogen komen en dat het huidige fietspad moet blijven bestaan.

Adviseurs van Ommermars

In het participatieproject waren kinderen ook een belangrijke doelgroep. Ruim 175 leerlingen uit de bovenbouw van vier basisscholen zorgden voor input door het educatieve project 'Adviseurs van Ommermars'. Hierin streden ze tegen elkaar om het beste plan voor Ommermars. Ter inspiratie gingen de leerlingen op expeditie in het natuurgebied, waarbij ze uitdagende belevingsopdrachten uitvoerden. 'Door schoolgaande kinderen te betrekken, werden ouders, grootouders en burens ook betrokken bij het project. Het bereik ging veel verder dan de school en kreeg zo een groot bereik in Ommen.' Ook is Hein heel blij met de creatieve ideeën van de kinderen.

Bewonersparticipatie

Vervolgens is er een bijeenkomst georganiseerd voor bewoners van Ommen, waarin het winnende schoolontwerp ter inspiratie werd gepresenteerd. Hier kwamen zo'n 100 geïnteresseerden op af. Zij maakten schetsen voor het gebied, waarin de uitgangspunten van de overheden meegenomen werden. Met veel enthousiasme gingen de deelnemers aan de slag met knip- en plakwerk. 'Er ontstonden artistieke kunstwerken die door twee leden van elk groepje gepresenteerd en toegelicht werden,' vertelt Hein, 'Veel ideeën van de kinderen kwamen in de ontwerpen van de volwassenen terug. Daarnaast keken de volwassenen verder dan alleen de Ommermars en zouden graag verbindingen zien met het Laar en met de Dante.' Kunstenaar en landschapsarchitect Jeroen van Westen was de gehele avond aanwezig en maakte één totaalschets van de Ommermars waarin hij de ideeën van kinderen en volwassenen samenbracht. Aan het einde van de avond werd een werkgroep geformeerd van inwoners die dit totaalconcept nu concreet uit gaat werken.

Hein is erg enthousiast over de resultaten en kijkt uit naar het vervolg in 2016. 'Het gaat niet om ontwikkeling van natuur, maar om een verbetering van de leefomgeving nabij Ommen. Door de betrokkenheid van zoveel enthousiaste kinderen en volwassenen wordt het echt het gebied van alle Ommenaren!'

Veertien scholen verkennen de wildernis van Twente

In december organiseerden Natuur en Milieu Overijssel en Natura Docet Wonderryck Twente speciale expedities door de wildernis van Twente voor basisscholen uit de gemeenten Dinkelland, Losser en Oldenzaal. In deze Expeditie Wildernis gingen de kinderen van groepen 5 t/m 8 mee op avontuur vol spannende activiteiten. De belangstelling was groot: er waren veertien plekken, maar meer dan 40 basisscholen meldden zich aan!

In bomen klauteren, door het bos sluipen en voedsel zoeken. Buiten spelen is leuk, reuze gezond en avontuurlijk! Ook bij flinke wind, plenzende regen of zelfs wanneer de wereld bedekt is met een laagje sneeuw. In december gingen veertien basisscholen uit de gemeenten Dinkelland, Losser en Oldenzaal op Expeditie Wildernis. Tijdens de expeditie maakten de leerlingen vuur, bakten zij broodjes boven het kampvuur, bouwden hutten en gingen op struintocht door de Twentse natuur. Allemaal onder leiding van enthousiaste expeditiegidsen. Eén van de deelnemende klassen was groep 5 van KBS De Martinus uit Losser. Leerkracht Laura Nolten zag haar leerlingen genieten: 'De kinderen waren reuze enthousiast. Ze werden er vrolijk van en hebben er heel veel plezier aan beleefd!'

Speciale expedities voor gemeenten Dinkelland, Oldenzaal en Losser

Dankzij een financiële bijdrage van Rabobank Twente Oost konden Natuur en Milieu Overijssel en Natura Docet Wonderryck Twente deze speciale december edities van Expeditie Wildernis organiseren voor veertien basisscholen uit de gemeenten Dinkelland, Oldenzaal en Losser. De expeditie begon met een bezoek aan Natura Docet Wonderryck Twente, waar de kinderen de natuur van Twente bekeken door de ogen van de dieren. 'Bepaalde onderwerpen die in de lesstof aan bod zijn gekomen kwamen de kinderen hier in het 'echt' tegen,' vertelt Laura, 'Bijvoorbeeld verschillende fossielen en skeletten van dieren uit de oertijd.'

De kinderen hebben ook gezien hoe een torenvalk urinesporen gebruikt als *'TomTom'* om muizen te vangen. Met name het interactieve spel Funky Forest, waarin kinderen deel worden van een digitale wereld die ze zelf maken, vonden ze erg interessant.

Daarna was de klas te gast op landgoed Singraven in Denekamp voor een avontuurlijke middag vol activiteiten in het bos. Laura: 'Je zag de kinderen gewoon genieten toen ze buiten op ontdekkingstocht gingen. Ze mochten bijvoorbeeld zelf vuur leren maken door middel van een magnesiumstick en brood bakken bij het kampvuur.'

Kinderen vaker in de natuur

Met Expeditie Wildernis wil Natuur en Milieu Overijssel meer kinderen in contact brengen met de natuur en laten zien hoe leuk het is om buiten te zijn. Buiten spelen maakt kinderen creatiever, slimmer, fitter en gezonder. Dus het is niet alleen leuk, maar ook nog hartstikke goed voor ze! Ook Laura is overtuigd van de positieve werking van de natuur. 'Er is een positief verband tussen buitenspelen en de fysieke gezondheid van een kind. Daarnaast zijn kinderen de beslissers van de toekomst. Deze activiteiten zorgen ervoor dat ze waardering krijgen voor de natuur. Ik denk dat zich dat later uit in betrokkenheid bij hun leefomgeving.' Daar is het bij Expeditie Wildernis nu precies om te doen!

Gratis groente tegen voedselverspilling

Natuur en Milieu Overijssel houdt zich intensief bezig met de strijd tegen voedselverspilling. In Kampen bundelde zij haar kracht met Youth Food Movement Zwolle (YFM Zwolle). Met een guerrilla actie en een scholenproject lieten zij inwoners van Overijssel ook in 2015 de waarde van voedsel ervaren.

Youth Food Movement Zwolle (YFM Zwolle) en Natuur en Milieu Overijssel besteedden in september 2015 aandacht aan voedselverspilling. 'In deze periode zijn veel groenten en fruit rijp om geoogst te worden. De tomaten zijn ondertussen rood en sappig, de courgettes van behoorlijk formaat en ook de rode bieten en uien zijn klaar om de grond te verlaten,' vertelt Ellen de Lange, initiatiefnemer van YFM Zwolle. Bij het oogsten gaat helaas 20% van de totale productie verloren. 'Op de boerderij is misvorming van producten de belangrijkste reden voor het weggooien. Aardappels zijn te klein of te groot voor de oogstmachine en blijven op het land achter. En van kromme komkommers passen er te weinig in een krat. Rechte komkommers leveren daarom meer geld op.' Soms verkopen telers de afwijkende producten als B-keuze of veevoer, maar het overgrote gedeelte gaat verloren.

Guerrilla actie

Om aandacht te vragen voor voedselverspilling en inwoners de waarde van voedsel te laten ervaren, organiseerden Youth Food Movement Zwolle (YFM Zwolle) en Natuur en Milieu Overijssel een guerrilla-actie. Van vrijdag op zaterdagavond 19 september legden zij op en rond de Vispoort in Kampen bergen met misvormde groenten die over waren gebleven tijdens het oogsten. Deze groenten zijn door de initiatiefnemers, samen met de Voedselbank en vrijwilligers in overleg met telers van akkers gejut. De mooiste producten gingen naar de Voedselbank. De overige producten deelden YFM Zwolle en Natuur en Milieu Overijssel zaterdagochtend uit aan voorbijgangers op de Vispoort en knoopten met hen een gesprek aan.

'De gratis groenten waren erg in trek. Nog voor we klaar stonden om te beginnen vormde zich al een groep geïnteresseerden die klaar stonden om hun tassen te vullen,' vertelt Ellen. Zo kwamen veel achtergebleven groente toch gewoon op de borden van de consument terecht.

Educatief project

Aan de actie was een educatief scholenproject gekoppeld. Op vrijdag 18 september gingen de groepen 5 t/m 8 van diverse basisscholen uit Kampen, Dalfsen en Raalte voedsel juttten op akkers in de regio. Tijdens deze activiteit stonden zij stil bij de productie van voedsel, de investering die een boer hiervoor moet doen en het belang om zo min mogelijk voedsel te verspillen. Diverse akkerbouwers uit Overijssel deden mee aan deze actie, want ook zij vinden het zonde als producten op de akkers blijven liggen. Na het juttten maakten de kinderen een kampvuur en aten eigen gemaakte groentesoep. Ellen: 'De kinderen vonden het te gek! Heerlijk op de boerderij door de modder op zoek naar overgebleven aardappels en prei, en tenslotte samen vuur maken en soep eten. Wat wil een kind nog meer?!' De overige groenten mochten zij mee naar huis nemen. 'Het was een ontzettend geslaagd project, waardoor de kinderen volgens mij echt meer besef hebben gekregen dat het belangrijk is geen voedsel te verspillen', blikt Ellen tevreden terug.

Een N35 met meerwaarde voor natuur, landschap en leefbaarheid

De N35 is een belangrijke verbinding tussen Zwolle en Twente. Stukje bij beetje werken provincie Overijssel en Rijkswaterstaat aan het verbeteren van de doorstroming op deze weg. Al deze maatregelen hebben effect op natuur, landschap en leefbaarheid. Natuur en Milieu Overijssel bracht zestien lokale organisaties bij elkaar en ontwikkelde samen met hen een visie op de N35. Gezamenlijk bieden ze deze visie binnenkort aan provincie Overijssel en Rijkswaterstaat aan.

De Provincie Overijssel en Rijkswaterstaat werken hard aan een betere doorstroming van de N35. De meest recente maatregelen en plannen zijn de verdubbeling van het stuk Wierden-Nijverdal en de verlegging van de weg bij Wijthmen. De N35 doorsnijdt natuur, landschap, dorpen en recreatieve structuren. Natuur en Milieu Overijssel ziet de aanpak van de weg als kans om doelen op het gebied van leefbaarheid, recreatie en natuur en landschap in een bredere omgeving aan te pakken. De aanpak van de N35 is niet alleen een lijnopgave, maar een gebiedsopgave. Daarom organiseerde Natuur en Milieu Overijssel samen met Het Oversticht een proces waarbij vertegenwoordigers van zestien lokale organisaties hun wensen en ideeën over de N35 met elkaar deelden. 'Deze samenwerking heeft wat mij betreft echt voordelen' vertelt Frank Naber. Hij deed als voorzitter van het Groen Platform Raalte en van Groei & Bloei afdeling Salland mee aan het opstellen van de visie. 'Met elkaar naar zo'n tracé kijken, gezamenlijk wensen en ideeën inbrengen en deze met elkaar afstemmen en verbinden levert echt meerwaarde op'.

Participatietraject

Het Ministerie van Infrastructuur en Milieu heeft aangegeven dat Rijkswaterstaat en andere betrokken regionale overheden een participatietraject zullen starten. 'Wat dat betreft kwam het voorstel van Natuur en Milieu Overijssel om een gezamenlijk visie op te stellen op het goede moment' aldus Frank Naber. Zestien organisaties hebben de handen ineen geslagen om hun visie op de N35 te geven en zo goed beslagen het participatietraject in te kunnen gaan.

Deelnemers waren landgoederen, lokale afdelingen van de Fietzersbond, Groei & Bloei en de Bomenstichting, maar ook partijen als Staatsbosbeheer en Landschap Overijssel. 'Met zoveel verschillende organisaties aan tafel benader je de N35 ook vanuit verschillende invalshoeken' legt Frank Naber uit. 'Je merkt natuurlijk dat de meeste partijen wel hun stokpaardjes hebben. Maar doordat deze in zo'n bijeenkomst worden gemixt, besproken, gewogen en vervolgens gebundeld, ontstaat er toch een goed gemeenschappelijk beeld.' Het bundelen van alle verschillende visies leidt volgens Frank niet alleen tot een beter en integraal advies, maar ook tot een compleet plan dat breed gedragen wordt. 'Vanuit de gezamenlijke organisaties in alle rust nadenken over de N35 en je wensen in beeld kunnen brengen voordat je weer in formele procedures verzeilt, leidt tot een veel doordachter en dus kwalitatief beter advies vanuit de bevolking'.

Impact

Natuur en Milieu Overijssel wil met behulp van deze mooie visie de gedeelde belangen en standpunten onder de aandacht brengen bij Rijkswaterstaat, provincie en gemeenten. 'Degene die deze visie ontvangt kijkt natuurlijk ook naar het 'gewicht' ervan', zegt Frank, 'En een planontwikkelaar kan toch niet om een visie heen die door zestien organisaties gemeenschappelijk is opgesteld. Daar moet je als planontwikkelaar gevoelig voor zijn'. Hij twijfelt er dan ook niet aan dat het traject daadwerkelijk invloed zal hebben op de inrichting van de N35. 'Kijk', zegt Frank Naber, 'wij hebben als zestien organisaties, mede namens al onze leden serieus naar de kansen voor de N35 gekeken. Daar moet wel iets van terug komen. Anders neem je als overheid je inwoners niet serieus. En uiteindelijk hebben we met elkaar als doel om natuur, landschap en leefbaarheid te verbeteren. Daar is deze visie voor bedoeld!'

Natuur en Milieu Overijssel en participatie

Al in 2008 werd door de commissie-Elverding het advies 'Sneller en Beter' uitgebracht. De commissie ontwikkelde een aanpak voor een betere en snellere besluitvorming over infrastructuur. Vroegtijdige betrokkenheid van bewoners was hierin een belangrijk element. Inmiddels is deze aanpak verbreed naar ruimtelijke ordening. De Raden voor de Leefomgeving pleiten er voor deze aanpak nog verder te verbreden naar het gehele fysieke leefmilieu en dit in de Omgevingswet vast te leggen. Natuur en Milieu Overijssel maakt zich al jaren sterk voor deze werkwijze en stimuleert dat lokale organisaties als natuur- en milieugroepen zich actief en vroegtijdig inzetten in beleidsprocessen van overheden. Ook stimuleren en ondersteunen wij hen om zelf actief met ideeën te komen die ze willen verwezenlijken.

Nieuwe inzichten en een berg inspiratie tijdens TEDxZwolle

Op 28 januari genoten 750 mensen in de Nieuwe Buitensociëteit van een bijzonder evenement: de TEDxZwolle over Climate, Active, Cities. Een enerverend en inspirerende dag waarin zestien (inter)nationale sprekers het publiek prikkelden met innovaties voor de toekomst van onze steden. De sprekers vormden samen een bont gezelschap. Van adviseur van het Witte Huis Henk Ovink over de waterveiligheid van New York na orkaan Sandy tot een inkijkje in de WEconomy van Jan Jonker, hoogleraar van de Radboud Universiteit Nijmegen. Van stedenbouw onder extreme hitte in de woestijn door majoor Jasper Kremers tot een tocht vol ontberingen richting de Zuidpool door tractor girl Manon Ossevoort.

Ed Anker mocht de TEDxZwolle officieel openen en viel daarmee, zo vertelt hij, als betrekkelijk nieuwe wethouder van Zwolle met zijn neus in de boter. “Ik vond het een hele leuke dag. Ik was hier nog niet zo lang wethouder en dan is er in onze stad zo’n topevenement op mijn onderwerp.” Natuur en Milieu Overijssel organiseerde TEDxZwolle samen met een twintigtal partners¹.

Gently down the stream

Nederland is een waterrijk land. Ons waterlandschap levert ons prachtige vergezichten, beweging, (be)spiegeling en recreatie. Maar water kan ook voor problemen zorgen. TEDxZwolle bood een boeiend programma en zoektocht naar oplossingen voor de gevolgen van klimaatverandering en weersextremen. Aan bod kwamen niet alleen vernieuwende ideeën voor een duurzame inrichting van onze steden, maar ook was er aandacht voor de fysieke, mentale en sociale krachten van mensen in veranderende en/of extreme situaties. Voor Ed Anker was de presentatie van Manon Ossevoort een van de meest inspirerende.

¹ De organisaties die TEDxZwolle 2015 mogelijk maakten zijn: Arjan Duijn Consultancy, Boerdam, Deltares, Deltion, gemeente Zwolle, Hogeschool Windesheim, Kennispoort Regio Zwolle, Landschap Overijssel, Ministerie van Infrastructuur en Milieu, Natuur en Milieu Overijssel, Nieuwe Buitensociëteit Zwolle, Polymer Science Park, Provincie Overijssel, Rabobank IJsseldelta, Trendbureau Overijssel, Universiteit Twente, VHG, Vitens, Waterschap Groot Salland, Waterschap Reest en Wieden, Waterschap Rijn en IJssel, Waterschap Vallei-Veluwe, Waterschap Vechtstromen en Waterschap Zuiderzeeland.

De Twentse reisde op een tractor van Terschelling naar de Zuidpool en deed hier 9 jaar over. “Manon was een geweldige uitsmijter die me echt raakte! Het was voor mij een metafoor voor de uitdagingen waar wij met klimaatadaptatie voor staan. Een schijnbaar onmogelijke reis die met de nodige volharding toch een succes wordt.” In Zwolle is waterveiligheid een big issue en de stad opteert dan ook voor een citydeal klimaatadaptatie, zo vertelt Ed Anker. Voor de wethouder leent het thema zich prima voor nog een TEDx. “Het is een thema dat stijf staat van boeiende technische innovaties. Voldoende om daar op termijn nog een TEDx over te organiseren wat mij betreft”.

Filmpjes van alle sprekers TEDxZwolle: <http://www.tedxzwolle.nl>

Jongeren komen met creatieve oplossingen voor minder zwerfvuil

Zwerfafval is een hardnekkig en veel voorkomend probleem waar veel mensen zich aan ergeren en gemeenten veel geld kost. De hoeveelheid zwerfafval in Nederland wordt geschat op 50 tot 300 miljoen kilo per jaar. Reden genoeg om serieus werk te maken van het voorkomen van zwerfafval. Natuur en Milieu Overijssel ontwikkelde samen met Gooitz en Windesheim de Waste Battle. Een zwerfvuilproject dat zich richt op preventie door jongeren, die zelf een grote bijdrage leveren aan het probleem, de oplossing te laten bedenken.

De gemeente Zwolle had de primeur bij de Waste Battle. Met steun van de gemeente, NOVON, Rabobank IJsseldelta, AKG Kunststofgroep BV, Jansen Vastgoed en ROVA-Mooi Schoon hebben wij ruim 250 leerlingen van drie verschillende scholen gevraagd naar hun oplossingen voor zwerfvuil. Brenda Broekman, conrector van het Celeanum, vertelt hieronder hoe docenten en leerlingen van klas 2 de Waste Battle hebben ervaren.

Game en battle

De Waste Battle onderscheidt zich van andere afval-projecten door een game-achtige aanpak en beloningssysteem, die jongeren indirect beïnvloedt in hun kijk op zwerfvuil. Volgens Brenda Broekman verklaart deze werkvorm het succes van de Waste Battle. "Samen met een aantal docenten zijn we enthousiast aan de slag gegaan met de Waste Battle. Of onze leerlingen er ook vol in zouden stappen, daarover hadden we wel onze twijfels, zeker ook omdat er geen cijfer aan verbonden werd. Die zorg bleek onnodig! Het drie dagen lang werken in kleine teams, met opdrachten en gamification of spelelementen, het pitchen voor een strenge jury en het verdienen van sterren bleek heel motiverend. Vrijwel al onze 125 leerlingen waren enthousiast en geconcentreerd bezig.

De docenten konden waar nodig helpen, maar meestal wisten de leerlingen door de opdrachten precies wat ze moesten doen. Volgens mij zou je de gebruikte methodiek ook heel goed kunnen toepassen op een ander thema.” Door de leerlingen zijn tijdens de Waste Battle de meest prachtige creaties gemaakt. Volgens Brenda Broekman is het jammer dat daar na afloop niets meer mee gedaan is. “

Het waren drie hele leuke dagen, maar behalve voor de winnaars was het project toch erg abrupt afgelopen en ging iedereen weer over tot de orde van de dag. Misschien dat daar wat meer aandacht voor kan zijn”.

Clever Cleaners

Aan de Waste Battle Zwolle deden naast gymnasium Ceeleum ook basisschool de Parkschool en Hogeschool Windesheim mee. In totaal werkten meer dan veertig teams gedurende drie opeenvolgende dagen aan een creatieve oplossing voor minder zwerfvuil in Zwolle. Tijdens een zinderende finale in Hedon wonnen uiteindelijk de Clever Cleaners van basisschool de Parkschool met robot Willy de hoofdprijs. Robot Willy stapt zelf af op mensen om afval te verzamelen, bijvoorbeeld op festivals of in het centrum van Zwolle. Een effectieve eyecatcher! Een eervolle vermelding was er voor het studententeam Litterly van Windesheim met hun trash poll. De Clever Cleaners kregen uit handen van juryvoorzitter wethouder Filip van As de Waste Battle trofee en een cheque voor de verdere uitwerking van het idee. De studenten van Windesheim zijn inmiddels begonnen aan de ontwikkeling van sociale opruimrobot Willy.

Duurzaam ondernemen centraal tijdens event Klaar voor de Toekomst?!

Op de Dag van de Duurzaamheid organiseerden DORZ, Natuur en Milieu Overijssel, Rabobank IJsseldelta en hogeschool Windesheim het event *Klaar voor de toekomst?!*, een inhoudelijk en inspirerend event over duurzaam ondernemen. Keynote-speaker Hans Peter Benschop van Trendbureau Overijssel vertelde over de trends in duurzaamheid. Vervolgens gingen deelnemers in workshops concreet aan de slag met het thema en mochten de zes kandidaten zichzelf pitchen voor de MVO Award, een prijs voor de beste maatschappelijke verantwoorde ondernemer uit regio Zwolle.

Dit is het derde jaar dat Natuur en Milieu Overijssel samen met Duurzaam Ondernemend Regio Zwolle (DORZ) de Dag van de Duurzaamheid aangrijpt om bij bedrijven aandacht te vragen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen. Ditmaal benadrukten de partijen dat duurzaam ondernemen ook gaat om toekomstbestendig ondernemen. Het event *Klaar voor de toekomst?!* legde het accent op stabiele en gezonde groei van ondernemingen, gericht op toegevoegde waarde voor medewerkers, klanten en de maatschappij. Er kwamen ruim 70 ondernemers op deze bijeenkomst af. Keynote speaker Hans Peter Benschop, directeur van Trendbureau Overijssel, leidde het thema in. Hij probeerde feit en mythe rond ontwikkelingen naar duurzaamheid te ontwarren: van waarden tot geopolitiek, van ruimtelijke tot politieke trends.

Workshops

Rabobank, Unica en Unipro organiseerden drie verschillende workshops waarin duurzaam ondernemen centraal stond. Martje Fraaije, programmamanager duurzaamheid bij Rabobank, gaf toelichting over de Circulaire Challenge die in 2015 landelijk plaatsvond. "Wij hebben onze kennis en ervaring gedeeld die we tijdens de Challenge hebben opgedaan. Denk aan het definiëren van circulaire kansen, het opstellen van een actieplan en het vinden van partners." In haar workshop gaf ze de deelnemers handvatten om zelf aan de slag te gaan.

René Wagenaar, adjunct directeur bij Unica, schetste een beeld van de verschillende fasen die zij doorlopen hebben om duurzaam ondernemen in te bedden in de organisatie.

“We wilden in deze workshop laten zien dat duurzaamheid echt toegevoegde waarde heeft voor organisaties,” aldus René. Unipro was vorig jaar winnaar van de ‘Groene Twinkeling’, een prijs voor ondernemers in Overijssel die zich inzetten voor duurzaamheid en biodiversiteit. Zij hebben veel aandacht besteed aan het neerzetten van een duurzaam gebouw en de invulling van biodiversiteit op het bedrijventerrein.

“Van over heel de wereld komen ze bij ons kijken en we krijgen vaak te horen dat het totaal plaatje klopt”, vertelt Maurice Beij, specialist Duurzaam Bouwen bij Unipro, “We zijn op dit moment druk bezig met innovatieve projecten om ook de grondstoffen zelf te verduurzamen.” De drie workshops vormden voor de deelnemers concrete inspiratie om zelf stappen te ondernemen om de bedrijfsvoering te verduurzamen.

MVO Award

Zes kandidaten mochten pitchen voor de MVO Award 2015 regio Zwolle. De MVO Award beloont vooruitstrevende ondernemers die hun bedrijfsvoering afstemmen op de samenleving en het milieu en daarmee een voortrekkersrol in Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen vervullen. In een drie minuten durende pitch probeerden zes ondernemers de jury te overtuigen dat zij deze prijs verdienden. Juryvoorzitter Filip van As, wethouder gemeente Zwolle, maakte aan het eind van de bijeenkomst de drie kanshebbers bekend: BMA Ergonomics b.v., Van Werven infra & recycling, Zalsman B.V. Met het circulair produceren van ergonomische bureaustoelen is BMA Ergonomics op donderdag 7 januari uitgeroepen tot winnaar MVO Award regio Zwolle.

Excursies naar Saerbeck grote inspiratiebron

Natuur en Milieu Overijssel organiseerde in 2015 samen met vier gemeenten excursies naar Saerbeck. Saerbeck is een energieneutrale gemeente in Duitsland, 70 kilometer over de grens bij Enschede. Drie belangrijke voorbeeldprojecten van Saerbeck zijn de warmtecentrale, energie-ervaringsroute en het bio-energiepark. Deelnemers aan de excursie waren lokale energie-initiatieven, scholen, bedrijven, raadsleden, wethouders, burgemeesters, gemeenteambtenaren en geïnteresseerde bewoners. Met de inspiratie die de deelnemers tijdens de excursie opdeden, konden zij aan de slag met concrete plannen in de eigen gemeente.

De vier gemeenten die op excursie gingen naar Saerbeck, waren Oldenzaal, Olst-Wijhe, Deventer en Zwartewaterland. De excursies waren elk afgestemd op de behoeften die speelden bij desbetreffende gemeente. Bij de ene gemeente was dit draagvlak creëren voor het beleid, bij een andere om gezamenlijk de eerste stappen te zetten voor een beleid op duurzaamheid. Bovenal stond centraal om de aanwezigen te inspireren. "Het bezoek aan Saerbeck gaf energie en daar gaan we nu mee verder", vertelt Geke Kosse, programmamanager duurzaamheid bij gemeente Olst-Wijhe. Ook de excursie met gemeente Deventer was erg geslaagd. "Tijdens de gemeenteraadsvergadering werd expliciet gerefereerd aan de excursie. Met name de brede samenstelling van de deelnemers werd als positief gezien", reflecteert Almar Otten, programmamanager Milieu bij gemeente Deventer, op de excursie.

Saerbeck

Saerbeck is een kleine gemeente met 7.200 inwoners, een goede infrastructuur en veel economische bedrijvigheid met 2.100 banen in de lokale industrie. Saerbeck is een inspirerend voorbeeld hoe de gemeente in samenwerking met haar inwoners hard aan duurzaamheid trekt. Samen bedenken zij projecten, gebaseerd op lokale omstandigheden, mogelijkheden en behoeften. Voor draagvlak en betrokkenheid onder de lokale bevolking, organiseren zij energiestamtafels en een klimaatdialoog.

‘Ik was erg onder de indruk van de betrokkenheid en draagvlak vanuit de bevolking,’ vertelt Aaltje van den Brink, beleidsmedewerker Duurzaamheid, Milieu en Afval bij gemeente Zwartewaterland. ‘Er is bijvoorbeeld ook veel samenwerking met de scholen en dat maken ze zichtbaar voor iedereen die er langskomt.’ Ook is er in Saerbeck een energiecoöperatie opgericht. Naast dat de lokale bevolking actief meedenkt en -organiseert, investeerden zij ook voor maar liefst 7 miljoen euro in de duurzame projecten. In totaal hebben de inwoners samen met de gemeente 150 projecten bedacht, waarvan de warmtecentrale, energie-ervaringsroute en het bio-energiepark de grote voorbeelden zijn. ‘Al met al een indrukwekkend verhaal dat deelnemers te horen krijgen tijdens de excursies.’

Warmtecentrale, energie-ervaringsroute en bio-energiepark

Tijdens de excursie naar Saerbeck krijgen deelnemers een rondleiding in de warmtecentrale, lopen zij een korte wandeling langs de educatieve energie-ervaringsroute en bezoeken zij het bio-energiepark. De warmtecentrale bestaat uit verwarmingsketels die op houtpellets gestookt worden. De warmte die daarbij vrijkomt, voorziet via een warmtenet alle gemeenschappelijke gebouwen van warmte, zoals het gemeentehuis, de school en het sportcentrum.

De energie-ervaringsroute start bij de warmtecentrale. Tijdens de wandeling krijgen we bij verschillende informatiepunten te zien hoe het onderwijs betrokken is bij de klimaatdoelstelling en hoe de scholen bezig zijn met bewustwording onder de leerlingen.

Het bio-energiepark is net buiten het dorp te vinden, op 1,5 km afstand. Het beslaat 90 hectare aan grond, waar zeven windturbines staan, twee biogas-installaties, een composteerinstallatie met droge vergisting en vele zonnepanelen. ‘Het bezoek heeft ons geleerd dat een goede locatie voor het energiepark essentieel is,’ aldus Aaltje van den Brink. Met de grote opbrengst van het bio-energiepark en de zonnepanelen op eigen daken, produceert Saerbeck ruim 2 keer de eigen energiebehoefte.

Katalysator

De excursies naar Saerbeck zijn ook voor gemeente Zwartewaterland een inspiratie geweest, die aanzet tot actie. ‘De excursie heeft als katalysator gewerkt. Ondertussen zijn er al een aantal vervolgbijeenkomsten geweest en ligt er nu een mooi toekomstplan voor onze eigen gemeente, inclusief een concreet project waar we nu mee bezig zijn: een nieuw te bouwen groot bedrijfsdak vol met zonnepanelen voor mensen die zelf de mogelijkheid niet hebben om zonnepanelen te plaatsen.’

Commerciële kansen van insecten, peulvruchten en aquatische eiwitten

Op dinsdagavond 8 december organiseerden Natuur en Milieu Overijssel, Rabobank Regio Zwolle, Kennispoort Regio Zwolle en Provincie Overijssel de bijeenkomst *Ondernemen met nieuwe eiwitten* in het Provinciehuis in Zwolle. Verschillende ondernemers lieten zien hoe zij inspelen op commerciële kansen, waarmee zij de Agro&Food sector verduurzamen. De bijeenkomst gaf de ruim 85 geïnteresseerde deelnemers een uitgebreid overzicht van trends en bedrijven op het gebied van aquatische eiwitten, peulvruchten en insecten.

Er is een toenemende aandacht voor 'nieuwe' eiwitbronnen. Dit komt voort uit de behoefte om de Agro&Food sector duurzamer te maken. Sommige agrariërs zoeken duurzamere eiwitoplossingen voor het voeden van vee. Andere zijn gestart met het verbouwen van nieuwe gewassen als lupine en Nederlandse soja voor gebruik in levensmiddelen. Consumenten zijn op zoek naar voedingsmiddelen die gezond, lekker én minder belastend zijn voor het milieu. Eiwitrijke producten op basis van plantaardige eiwitten of insecten, ter (gedeeltelijke) vervanging van dierlijke, helpen hierbij. Jan Roelof Meesters, Business Innovation Manager Food en Agri bij Rabobank Regio Zwolle, legt uit wat de rol is van de Rabobank in de eiwittransitie: 'De Rabobank wil bijdragen aan voedselzekerheid in de toekomst door ondernemers in deze eiwittransitie te ondersteunen met het genereren van meer business, toegang tot ons netwerk en waar mogelijk financiële middelen.'

Ondernemen met nieuwe eiwitten

Tijdens de bijeenkomst *Ondernemen met nieuwe eiwitten* stonden de commerciële kansen centraal om nieuwe eiwitten te produceren, verwerken en vermarkten. Keynote spreker Jeroen Willemsen, Innovatiemanager & Adviseur bij Food for Impact, vertelde hoe Nederland zich sinds 1997 ontwikkelde tot wereldwijd koploper in de eiwittransitie en nu klaar is voor verdere eiwitverduurzaming.

Vervolgens gingen de ruim 85 deelnemende ondernemers, overheden, onderwijsinstellingen en onderzoekers tijdens zes deelsessies in gesprek met ondernemers in de eiwitverduurzaming. Er was veel belangstelling voor de workshops over aquatische eiwitten, zoals algen, gevolgd door insecten en peulvruchten.

In deze workshops barstte het van de kansen voor nieuwe producten en werden veel contacten gelegd om nieuwe ketens te bouwen. 'Vanuit de bijeenkomst zijn twee groepen ondernemers gestart om concreet te onderzoeken of de teelt van algen en insecten bij hun tot de mogelijkheden behoort,' vertelt Jan Roelof, 'Binnenkort gaan we met hen op excursie. Zien doet immers geloven!'

Samenwerking

Natuur en Milieu Overijssel, Rabobank Regio Zwolle, Kennispoort Regio Zwolle en Provincie Overijssel organiseerden de bijeenkomst. Deze organisaties vullen elkaar goed aan in de versnelling van de eiwittransitie en kunnen bedrijven faciliteren bij innovaties en het leggen van verbindingen. 'Als we in de Agrisector iets willen bereiken, dan moeten we de samenwerking opzoeken,' aldus Jan Roelof, 'Niet alleen tussen producenten, maar ook met de bedrijven in sectoren er omheen.' Hij is erg tevreden met de bijeenkomst en het vervolg dat ondernemers er op dit moment aan geven. 'Maar we zijn pas echt tevreden als het doel gehaald is: meer bedrijven die op een duurzame manier bijdragen aan voedselzekerheid!'

Samenwerken aan droge voeten in Bornerbroek

Bij hevige, langdurige regenval lijkt de Bolschersmors wel het afvoerputje van Bornerbroek en omgeving! Niet alleen het hemelwater stroomt in grote hoeveelheden naar dit laagste punt, ook het riool raakt overbelast en stroomt richting de Bolschersmors. Hierdoor komen putdeksels omhoog en zijn wc's niet meer bruikbaar. Ook de grondwaterstand is hoog, soms tot wel 40 cm onder het maaiveld. Dat maakt de afvoer van hemelwater via de bodem bijna onmogelijk. Tijd voor verandering! Samen met wijkbewoners en gemeente Almelo heeft Natuur en Milieu Overijssel plannen gemaakt voor een klimaat- en waterrobuuste inrichting van de Bolschersmors.

Gemeente Almelo en Waterschap Vechtstromen zijn begonnen met een serieuze, grootscheepse aanpak van de problemen in de Bolschersmors. In 2016 wordt de boel opengebroken en wordt er naast het huidige (gemengde) riool een extra hemelwater afvoersysteem aangelegd, dat zoveel mogelijk relatief schoon regenwater van daken en wegen apart afvoert naar de Doorbraak, een beek die uitkomt in de Regge. Om het grondwaterprobleem op te lossen komt er ook een nieuw drainagesysteem.

Co-creatie met bewoners

Voor de aanpak van de openbare ruimte kiest de gemeente voor co-creatie met bewoners van de Bolschersmors. Marcel Roordink van gemeente Almelo legt uit waarom. "Als gemeente wilden we graag ervaring opdoen met participatie in *klimaatactief inrichten* en omdat de Mors in 2016 helemaal op de schop gaat, leek dit een uitgelezen kans om bewoners te vragen mee te denken over de inrichting. Samen komen we tot betere en meer gedragen plannen. Bovendien verwachten we dat betrokkenheid groter is en dat meer bewoners kiezen voor bovengronds afkoppelen."

Samen aan de tekentafel

De gemeente schakelde Natuur en Milieu Overijssel in als derde onafhankelijke partij om het co-creatie project *Morsdroog* te begeleiden. Samen met de gemeente en een bijzonder betrokken en voortvarende bewonersgroep van 6 mensen is gewerkt aan een schetsontwerp klimaatactief Bolschermors. Hoe heeft Ivonne de Gooyer, lid van de bewonersgroep, deze co-creatie ervaren? “Ik heb grote waardering voor de open en gelijkwaardige samenwerking met gemeente en Natuur en Milieu Overijssel. Alhoewel er zeker momenten van spanning en miscommunicatie zijn geweest, werd er toch veelal goed naar elkaar geluisterd en vulden de partijen elkaar goed aan. Natuur en Milieu Overijssel heeft daarbij als onafhankelijke procesbegeleider een belangrijke ondersteunende en adviserende rol gespeeld naar gemeente en bewonersgroep. Hun input op het gebied van klimaat en natuur had een toegevoegde waarde.” Gedurende het project is, vooral door de bewonersgroep, veel tijd geïnvesteerd in de communicatie met alle wijkbewoners, bijvoorbeeld door huis-aan-huis bezoeken. Daarnaast heeft de projectgroep twee bewonersavonden georganiseerd. Volgens Ivonne is het goed gelukt om het project Morsdroog te laten leven. “We hebben bewoners in de wijk gevraagd om mee te denken en ideeën aan te dragen en zijn uiteindelijk tot een ontwerp gekomen waarin zoveel mogelijk wijkbewoners zich kunnen vinden. Al met al zijn we er zeker in geslaagd om wijkbewoners meer te betrekken en te enthousiasmeren voor het project Morsdroog. Ook werd onderling vaker op een positieve manier over de gevolgen van klimaatverandering gesproken.”

Op de schop

Marcel kijkt tevreden terug op het project met bewoners en Natuur en Milieu Overijssel. Hij is blij met de goede relatie met de bewoners. “Natuur en Milieu Overijssel heeft als mediator tussen bewoners en gemeente het proces een heel eind op gang gebracht. Nu de wijk op de schop gaat zal de investering in het contact blijken. Ook wordt dan duidelijk hoeveel huishoudens zelf (afkoppel)initiatieven nemen om te helpen het wateroverlastprobleem van de wijk op te lossen.”

Hoofdstuk 3 Management en bedrijfsvoering

3.1. Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht heeft tot taak toezicht te houden op het naleven van de wet, de statuten en op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken in de stichting. De Raad staat het bestuur met raad terzijde en kan ook op eigen initiatief advies uitbrengen aan het bestuur. Bij de vervulling van haar taak richt de Raad van Toezicht zich naar het belang van de stichting.

De Raad van Toezicht bestaat uit ten hoogste zeven en ten minste drie personen die door de Raad van Toezicht zelf worden benoemd. In het verslagjaar bestond de Raad van Toezicht uit zes personen. De zittingsduur van de leden van de Raad van Toezicht is drie jaar, waarbij aftredende leden twee keer herkiesbaar zijn. Meer informatie over de samenstelling van de Raad van Toezicht, het rooster van aftreden en het verslag over 2015 staan beschreven in hoofdstuk 6 en bijlage 8.

3.2. Bestuur en directie

Het bestuur bestaat statutair uit ten minste één persoon en wordt benoemd door de Raad van Toezicht. Het huidige bestuur bestaat uit één persoon, die tevens is belast met de dagelijkse leiding van de stichting. De Raad van Toezicht stelt het salaris en de overige arbeidsvoorwaarden van de bestuursleden vast. Het bestuur bestuurt de stichting onder toezicht van de Raad van Toezicht en heeft de eindverantwoordelijkheid voor de (dagelijkse) leiding en de uitvoering van haar programma's en activiteiten. Het bestuur heeft alle bevoegdheden behalve die welke in de statuten zijn opgedragen aan de Raad van Toezicht. De Raad van Toezicht heeft per 1 september 2015 ir. M.H. Nijboer benoemd als enig lid van het bestuur en tevens als directeur van de stichting. Een verantwoordingsverklaring is opgenomen in bijlage 5.

3.3. Medewerkers

In 2015 heeft zich een aantal wijzigingen voorgedaan in de samenstelling van het medewerkersbestand. In bijlage 4 staat een overzicht van de medewerkers die op 31 december 2015 in dienst waren en van de personen die in 2015 zijn vertrokken en gekomen. Per saldo is het aantal fte iets gedaald van 12,0 fte in 2014 naar 11,5 fte in 2015.

De verdeling man/vrouw was voor alle medewerkers in 2015 33 % man, 67 % vrouw.

De leeftijdsverdeling zag er voor alle medewerkers in 2015 als volgt uit:

<20: -

20-30: 2

30-40: 3

40-50: 3

50-60: 7

60<: -

Het verzuim in 2015 is 2.3 % en daarmee hoger dan in 2014. Daarmee zit Natuur en Milieu Overijssel nog steeds ruim onder het landelijk gemiddelde.

Wat betreft de scholing van medewerkers zijn hun wensen en de wensen van de organisatie vastgelegd in hun persoonlijke ontwikkelingsplannen. Naast het bezoeken van de kenniskringen en themakringen hebben medewerkers diverse korte opleidingen gevolgd.

De in 2008 opgeheven ondernemingsraad is in 2009 vervangen door de personeelsvergadering, convenant dateert van augustus 2009. In 2015 heeft er twee keer een personeelsvergadering plaatsgevonden, te weten op 16 april en op 26 november, waarbij bij de laatste een afvaardiging van de Raad van Toezicht de tweede helft van de vergadering heeft bijgewoond.

Hoofdstuk 4 Financiën

4.1 Beleid omvang en functie van reserves en fondsen

Voor beleidsinformatie over reserves en fondsen wordt verwezen naar de Jaarrekening 2015.

4.2 Beleggingsbeleid

Natuur en Milieu Overijssel houdt al haar middelen liquide aan in rekening-courant of op spaarrekeningen. Natuur en Milieu Overijssel belegt geen middelen in effecten, onroerend goed of andere wijze. De gemiddelde rente op de spaarrekeningen in 2015 was 0.9%.

4.3 Verhouding en opbrengsten van fondsenwerving

Natuur en Milieu Overijssel ontvangt uit fondsenwerving alleen indirect middelen afkomstig van de Nationale Postcode Loterij via Stichting De Natuur- en Milieufederaties. Deze stichting ontvangt gelden die de Nationale Postcode Loterij aan de gezamenlijke milieufederaties beschikbaar stelt voor projecten. In 2015 is 86 % van alle toekenningen in Stichting De Natuur- en Milieufederaties afkomstig van de Nationale Postcode Loterij. Deze opbrengsten zijn onder "Baten uit acties van derden" verantwoord in de jaarrekening. Natuur en Milieu Overijssel heeft om deze middelen te verkrijgen geen andere extra kosten gemaakt dan de kosten die samenhangen met de verantwoordingseisen van het CBF; deze zijn niet als zodanig zichtbaar in de jaarrekening omdat ze relatief laag zijn.

4.4 Bestedingspercentage

Het percentage van de middelen dat Natuur en Milieu Overijssel in 2015 besteed heeft aan haar doelstellingen ten opzichte van de baten bedroeg 98%. In de tabel in de toelichting op de lastenverdeling in paragraaf 4.8 van dit verslag wordt dit nader beschreven. Van de bestedingen aan de doelstelling heeft in 2015 12.8 % betrekking op de kosten van beheer en administratie; in 2014 was dit 13.2%.

Het kostenpercentage eigen fondsenwerving bedroeg in 2015 evenals in 2014 0%.

4.5 Overige relevante financiële gegevens

De gemiddelde opbrengst per fte is gedaald van € 109.300,= in 2014 naar € 104.370,= in 2015. Het gemiddelde brutoloon en werkgeverslasten zijn iets lager dan in 2014 (€ 63.600,=) en bedragen in 2015 € 62.869,=.

Het werkkapitaal is gestegen van € 382.096,= in 2014 naar € 413.225,= in 2015.

Omdat er in 2015 een stelselwijzing in de balansverslaglegging plaatsvindt is de current-ratio optisch flink gestegen. Vanaf 2015 worden toegezegde, nog niet ontvangen projectgelden niet meer in de balans opgenomen, waardoor het balanstotaal fors lager is geworden. Current-ratio 2015 is op basis van de nieuwe balans 2,1 (als we de oude balansstijl toepassen daalt deze van 1,6 in 2014 naar 1,5 in 2015).

De vermogensratio bedroeg in 2014 30% en stijgt in 2015 verder naar 35,2%.

Voor de solvabiliteit geldt hetzelfde als voor de current-ratio. Door een balansverkleining stijgt deze ratio navenant fors. Deze bedraagt op basis van de nieuwe balans 53% (op basis van de oude balansstijl daalt deze van 38% in 2014 naar 35% in 2015).

NB: in bijlage 3 is een balans oude stijl opgenomen ter vergelijking met voorgaande jaren.

4.6 Beleid ten aanzien van reserves

1. Provincie Overijssel heeft geen aanvullende bepalingen opgenomen in het Uitvoeringsbesluit subsidie, en derhalve wordt verwezen naar art 4.72 in de Algemene wet Bestuursrecht.
2. Het CBF geeft in haar Richtlijn 650 Fondsenwervende instellingen in art 315-324 uitleg over de richtlijnen die zij hanteert bij de vorming van reserves/fondsen/voorzieningen. Daarin staan de algemene voorwaarden hoe het één en ander in de jaarrekening moet worden verantwoord. In deze richtlijn wordt geen melding gedaan van de hoogte van de te vormen reserve.
3. Voor de richtlijn met betrekking tot de hoogte van de reservering wordt verwezen naar de VFI-richtlijn 'Reserves Goede Doelen'. In z'n algemeenheid wordt gesteld dat er geen reserves worden gevormd zonder vooraf bepaalde bestemming en dat reservering van middelen wenselijk is voor de continuïteit van steun aan de doelstelling. Daarbij wordt wel een maximum aangegeven van 1,5 maal de kosten van de werkorganisatie voor de op te bouwen continuïteitsreserve. Het aanhouden of opbouwen van reserves is dan ook slechts in de volgende gevallen toegestaan:
 - A. Bestemmingsreserve;
 - B. Continuïteitsreserve;
 - C. Ter financiering van activa in het kader van bedrijfsvoering;
 - D. Als reserve bedoeld als bron van inkomsten.

Voor het opbouwen van reserves bij de Stichting Natuur en Milieu Overijssel zijn A t/m C van belang. Wanneer door derden aan een deel van de middelen een specifieke bestemming is gegeven dient dit deel aangemerkt te worden als een bestemmingsfonds.

De continuïteitsreserve is bedoeld voor dekking van risico's die voortvloeien uit de aard van de organisatie. Voor de Stichting Natuur en Milieu Overijssel is deze reserve bedoeld om de continuïteit van de organisatie zeker te stellen, waarbij verschillende uitgangspunten kunnen worden genoemd. Enerzijds moet zij ervoor zorgen fluctuaties in de projectsubsidies op te vangen en er voor zorgen financiële risico's op te vangen die verband houden met aangegane projectverplichtingen en anderzijds voldoende liquiditeiten om de organisatie door een (klein) dal te loodsen. Omdat de Stichting Natuur en Milieu Overijssel een 'mensen' organisatie is zal zij in het geval zij om bedrijfseconomische redenen moet stoppen met haar werkzaamheden voldoende middelen beschikbaar willen hebben om een sociaal plan uit te voeren. Op basis van genoemde componenten is de streefnorm voor de omvang van de continuïteitsreserve bepaald op € 550.000,=.

Hoofdstuk 5 Jaarrekening 2015 Stichting Natuur en Milieu Overijssel

5.1 Oprichting

De Stichting is opgericht op 28 september 1973 onder de statutaire naam Stichting Natuur en Milieu Federatie Overijssel. Op 26 juni 2006 vond er een statutenwijziging plaats waarbij functiescheiding tussen uitvoeren, besturen en toezicht houden volgens de Code Goed Bestuur is geregeld. Bij eerdere statutenwijzigingen is de naam van de Stichting gewijzigd in Stichting Natuur en Milieu Overijssel en de instelling van de Raad van Toezicht statutair vastgelegd. De laatste statutenwijziging vond plaats op 24 december 2009. Bij deze statutenwijziging zijn onder andere artikelen opgenomen over het evalueren van het functioneren van de Raad van Toezicht en het instellen van een financiële auditcommissie binnen de Raad van Toezicht.

Doelstelling

De stichting heeft tot doel: bevordering van behoud, herstel en ontwikkeling van natuur, landschap en milieu, alles in de meest ruime zin, in het bijzonder in de provincie Overijssel.

Inschrijving Kamer van Koophandel

De Stichting is gevestigd te Zwolle en geregistreerd onder nummer 41022006 bij de Kamer van Koophandel Oost Nederland. De laatste wijziging is van 1 september 2015.

Samenstelling Raad van Toezicht op 31 december 2015

Voorzitter:	Drs. A. Vroon
Leden:	Ir. M.J.L.A. Langeslag
	Ir. R.A.F. Nij Bijvank
	Ing. H.M. Pohlmann
	Dr. L.J. Dijkstra
	Drs. A. Kuiper
Auditcommissie:	Drs. F.M. Galesloot RA (extern)
	Ing. H.M. Pohlmann
	Drs. A. Kuiper

Bestuurder op 31 december 2015

Bestuurder	Ir. M.H. Nijboer
------------	------------------

5.2 Balans per 31 december 2015 ¹⁾

na resultaatbestemming

	31-dec-15	31-dec-14
Activa		
Vaste activa		
Materiële vaste activa	€ 5.257	€ 6.842
Vlottende activa		
Vorderingen		
Debiteuren	€ 48.869	€ 310.268
Vooruitbetaalde bedragen	€ 16.638	€ 13.915
Nog te ontvangen bedragen	€ 4.427	€ 7.214
	€ 69.935	€ 331.397
Liquide middelen	€ 715.078	€ 693.330
	€ 785.013	€ 1.024.727
Totaal	€ 790.270	€ 1.031.569
Passiva		
Reserves en Fondsen		
<u>Reserves</u>		
Continuïteitsreserve	€ 401.041	€ 355.975
Bestemmingsreserves	€ 17.440	€ 32.963
	€ 418.482	€ 388.938
<u>Kortlopende schulden</u>		
Saldo vooruitontv/nog te fact projecten	€ 196.148	€ 442.377
Crediteuren	€ 32.560	€ 50.630
Ov. Transitoria	€ 143.080	€ 149.623
	€ 371.788	€ 642.631
Totaal	€ 790.270	€ 1.031.569

¹⁾ Ter vergelijking met vorige jaren is in bijlage 3 een balans 'oude' stijl opgenomen.

5.3 Staat van baten en lasten over het jaar 2015

Omschrijving	Realisatie 2015	Begroting ¹⁾ 2015	Realisatie 2014
Baten			
Baten uit eigen fondsenwerving			
Baten uit gezamenlijke acties	€ -	€ -	€ -
Baten uit acties derden	€ 166.021	€ 159.000	€ 192.154
Projectbijdragen van overheden ¹⁾	€ 757.038	€ 457.185	€ 946.406
Overige projectbijdragen ¹⁾	€ 269.037	€ 642.718	€ 147.316
Rentebaten	€ 4.086		€ 5.492
Overige baten	€ 4.078	€ -	€ 13.639
Som der baten	<u>€ 1.200.260</u>	<u>€ 1.258.903</u>	<u>€ 1.305.008</u>
Lasten			
Besteed aan doelstelling			
Programma Duurz R kwal en Water	€ 143.253		€ 154.969
Programma Milieu en Energie	€ 348.515		€ 467.839
Programma Inrichting Landelijk Gebied	€ 301.872		€ 262.509
Programma Regionale Economie	€ 63.565		€ 71.049
Programma Netwerken	€ 269.525		€ 231.998
Programma Achterban	€ 43.987		€ 60.265
Werving baten	€ -		€ -
Kosten beheer en administratie ²⁾	€ -		€ -
	€ 1.170.717	€ 1.258.903	€ 1.248.629
Exploitatieresultaat	€ 29.543	€ -	€ 56.379
Som der lasten	<u>€ 1.200.260</u>	<u>€ 1.258.903</u>	<u>€ 1.305.008</u>

¹⁾ Verschil tussen begroting en realisatie betreft het nog te acquireren bedrag. In de begroting is deze post volledig onder overige projectbijdragen meegenomen, omdat nog niet duidelijk is waar het werk komt.

²⁾ De provinciale milieufederaties hanteren voor het inzichtelijk maken van deze kosten een uniforme systematiek die gebaseerd is op de aanbeveling "Toepassing van Richtlijn 650 voor Kosten Beheer en Administratie van de Vereniging Fondsenwervende Instellingen" (VFI). De kosten voor beheer en administratie worden inzichtelijk gemaakt in de "Toelichting lastenverdeling", maar worden in de "Staat van baten en lasten" volledig toegerekend aan de doelstellingen.

Een uitgebreide toelichting vindt u in paragraaf 5.8.

5.4 Kasstroomoverzicht 2015

Het saldo van de liquide middelen is in 2015 is gestegen. De oorzaak hiervan blijkt uit onderstaande analyse van de kasstromen.

	2015		2014	
Resultaat	€	29.543	€	56.380
Afschrijvingen	€	3.129	€	5.607
Veranderingen in werkkapitaal				
Mutatie vorderingen	€	261.463	€	66.818
Mutatie kortlopende schulden	€	-270.844	€	-52.940
		€ -9.381		€ 13.878
Kasstroom uit operationele activiteiten	€	23.291	€	75.865
Kasstroom uit investeringsactiviteiten				
Investerings in materiële vaste activa	€	-1.543	€	-5.478
Netto kasstroom	€	21.748	€	70.387
Stand liquide middelen per 31 december	€	715.078	€	693.330
Stand liquide middelen per 1 januari	€	693.330	€	622.941
Mutatie liquide middelen	€	21.748	€	70.389

5.5 Grondslagen voor waardering en van resultaatbepaling

Inrichting jaarrekening

Deze jaarrekening is ingericht volgens de richtlijn 650 Fondsenwervende Instellingen.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

De materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs verminderd met de op basis van de geschatte levensduur bepaalde afschrijvingen. De afschrijvingen bedragen een percentage van de verkrijgingsprijs.

Voor zover niet anders is vermeld zijn de overige activa en passiva opgenomen voor de nominale waarde.

Grondslagen van resultaatbepaling

Algemeen

De baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben.

Baten en lasten uit voorgaande jaren die in dit boekjaar zijn geconstateerd, zijn aan dit boekjaar toegerekend. De uitvoeringskosten zijn, met uitzondering van de directe projectkosten, op basis van het aantal geregistreerde uren toegerekend aan de betreffende doelstelling. De directe projectkosten zijn rechtstreeks toegerekend aan de doelstellingen.

Pensioenen

Natuur en Milieu Overijssel heeft voor haar medewerkers een toegezegde-pensioenregeling.

De hiervoor in aanmerking komende medewerkers hebben op de pensioengerechtigde leeftijd recht op een pensioen welke afhankelijk is van leeftijd, salaris en dienstjaren. De regeling is ondergebracht bij het pensioenfonds PFZW. Natuur en Milieu Overijssel heeft geen verplichting tot het voldoen van aanvullende bijdragen in geval van een tekort bij PFZW, anders dan het effect van hogere toekomstige premies. Natuur en Milieu Overijssel heeft daarom de pensioenregeling verwerkt als een toegezegde-bijdrage-regeling en heeft de verschuldigde premies tot en met het einde van het boekjaar in de jaarrekening verantwoord.

Stelselwijziging

Tot en met boekjaar 2014 werden subsidies op de balans verantwoord zodra deze toegekend waren.

Daarmee werd een openstaande post debiteuren op de actiefzijde en een post nog te besteden inkomsten op de passiefzijde van de balans opgenomen. Vanaf 2015 is dit aangepast aan de wet- en regelgeving. Vanaf 2015 wordt het saldo van de nog te factureren projectbijdragen en vooruit ontvangen subsidies/ projectbijdragen opgenomen op de balans. de openstaande post debiteuren op de balans bestaat nu uit de werkelijk openstaande facturen.

5.6 Toelichting op de balans per 31 december 2015

Activa

Materiële vaste activa

Inventaris

Boekwaarde per 1 januari 2015	€	6.843
Investerings	€	1.543
	€	8.386

Afschrijvingen	€	3.129
Boekwaarde per 31 december 2015	€	5.257

Cumulatieve aanschaffingswaarde	€	26.260
Cumulatieve afschrijvingen	€	21.003
Boekwaarde per 31 december 2015	€	5.257

Afschrijvingspercentages	10% - 33%
--------------------------	-----------

VLottende activa

Debiteuren

Tot en met 2014 bestond de post debiteuren voor een groot deel uit nog te ontvangen subsidies.

De subsidie werd pas na afwikkeling van de diverse projecten ontvangen.

Vanaf 2015 is er een stelselwijziging in de verslaglegging op de balans.

De debiteurenpost bestaat uit werkelijk openstaande facturen. Op de creditzijde is een saldo van nog te factureren bedragen en vooruit ontvangen bedragen op projecten opgenomen.

	31-dec-15	31-dec-14
Provincie Overijssel	€ -	€ 81.805
Stichting De Natuur- en Milieufederaties	€ 2.400	€ 17.139
Overige	€ 46.469	€ 211.324
Totaal	€ 48.869	€ 310.268

Vooruitbetaalde bedragen

Reiskosten personeel	€ 10.436	€ 7.944
Overige	€ 6.202	€ 5.971
	€ 16.638	€ 13.915

Nog te ontvangen bedragen

Rente	€ 4.086	€ 5.225
Overige	€ 341	€ 1.989
	€ 4.427	€ 7.214

<u>Liquide middelen</u>	31-dec-15	31-dec-14
Kas	€ 33	€ 251
Depot rekening belastingdienst ¹⁾	€ -	€ 12.966
Bankgarantie Triodosbank i.v.m. huurcontract ²⁾	€ 11.830	€ 11.830
Rekening courant tegoeden bij banken	€ 250.345	€ 220.419
Spaar tegoeden bij banken	€ 452.870	€ 447.864
	<u>€ 715.078</u>	<u>€ 693.330</u>

¹⁾ Het saldo op de depot rekening heeft betrekking op loonheffingen en kan alleen daar voor worden aangewend.

²⁾ Ten bate van de nieuwe huurovereenkomst is een bankgarantie afgegeven bij de Triodosbank van € 11.830,= ten laste van bankrekeningnummer NL30TRIO 2205254146.

Passiva

Reserves en Fondsen

	Saldo 1-jan-15	Resultaat bestemming	Saldo 31-dec-15
<u>Continuïteitsreserve</u>	€ 355.975	€ 15.523 € 29.543	€ 401.041
<u>Bestemmingsreserves</u>			
* Verhuis- en inrichtingskosten	€ 32.963	€ -15.523	€ 17.440
	<u>€ 32.963</u>	<u>€ -15.523</u>	<u>€ 17.440</u>
<u>Totaal reserves en Fondsen</u>	<u>€ 388.938</u>	<u>€ 29.543</u>	<u>€ 418.481</u>

Continuïteitsreserve

De Raad van Toezicht van de Stichting Natuur en Milieu Overijssel streeft naar een continuïteitsreserve van maximaal € 550.000,= om:

- de continuïteit van de organisatie zeker te stellen
- fluctuaties in projectsubsidies op te kunnen vangen
- financiële risico's op te kunnen vangen, in het geval de organisatie niet in staat is om aan projectverplichtingen te voldoen
- het doen van voor de bedrijfsvoering noodzakelijke investeringen
- ervoor te zorgen dat de organisatie voldoende liquide is.

Het CBF hanteert voor de zgn. continuïteitsreserve een maximum van 1,5 x de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie afhankelijk van de specifieke risico's van de organisatie.

Een continuïteitsreserve is nodig om ervoor te zorgen dat de instelling ook in de toekomst aan haar verplichtingen voortkomend uit haar doelstelling kan voldoen.

In hoofdstuk 4.6 wordt het beleid ten aanzien van reserves toegelicht.

Bestemmingsreserve verhuis- en inrichtingskosten

NMO is in augustus 2014 verhuist naar een andere locatie, te weten Assendorperdijk 3 te Zwolle.

De in de afgelopen jaren gevormde bestemmings reserve voor de verhuizing van 65.000,= is voor een deel aangewend in 2015. Het restant blijft staan voor de afronding van de geplande werkzaamheden tot uiterlijk 31 december 2016.

Nog te besteden inkomsten 2014- 1)**31-dec-15****31-dec-14**Saldo Vooruit ontvangen/nog te factureren op proj 2015-2)

Gespecificeerd per bate:

Baten uit acties van derden

Stichting De Natuur- en Milieufederaties	€	63.573	€	95.291
Projectbijdragen van overheden				
Projectbijdragen provincie Overijssel	€	54.785	€	89.237
Projectbijdragen van andere overheden	€	11.930	€	73.301
Overige projectbijdragen	€	65.860	€	184.548
	€	196.148	€	442.377

¹⁾ Dit betreft in 2015 gehonoreerde aanvragen die in 2016 nog uitgevoerd moeten worden.

Veel projecten lopen over meerdere jaren.

²⁾ Een stelstelwijzing in 2015 waarbij het saldo van vooruit ontvangen projectgelden en nog te factureren projectgelden is opgenomen op de balans. Voorheen betrof het ook de toegezegde bedragen.

Nog te factureren op 31-12-2015 een bedrag

van	€	109.324
Vooruit ontvangen projectgelden op 31-12-2015	€	305.472
Per saldo	€	-196.148

Crediteuren

€	32.560	€	50.630
---	--------	---	--------

Nog te betalen/vooruit ontvangen bedragen

Verlof tegoeden/vakantiegeld juni t/m december	€	41.508	€	49.701
Belastingdienst	€	56.490	€	75.963
Accountantskosten	€	5.445	€	5.445
Personeelsfonds	€	2.250	€	1.646
Overige	€	37.387	€	16.867
	€	143.080	€	149.622

Niet in de balans opgenomen verplichtingen*Huur kantoorpand*

NMO heeft in 2014 een huurovereenkomst gesloten met Peters BV voor een periode van 2 jaar, te weten van 1 aug 2014 tot 1 aug 2016. Daarna is er een optie tot verlenging. De huursom bedraagt € 3143,= per maand.

Krediet in rekening-courant

Natuur en Milieu Overijssel heeft in januari 2010 een overeenkomst gesloten met het Nationaal Groenfonds te Hoevelaken inzake een geldlening in de vorm van een rekening-courant met een kredietlimiet van € 250.000. De rekening-courant wordt uitsluitend aangehouden ten behoeve van geldtransacties, die in directe zin verband houden met de heroriëntatie en doorstart van Stichting Natuur en Milieu Overijssel. Het krediet wordt vanaf eind 2010 jaarlijks ingeperkt met € 27.778. Per balansdatum bedraagt dit krediet € 111.110,=. Ter meerdere zekerheid van het opgenomen krediet heeft de Provincie Overijssel zich in februari 2010 garant gesteld, middels een akte van borgtocht voor een bedrag van maximaal € 250.000. In 2014 is er geen gebruik gemaakt van bovengenoemd rekening-courantkrediet.

5.7 Toelichting op de staat van baten en lasten over het jaar 2015

Baten	Werkelijk 2015	Begroot 2015	Werkelijk 2014
Baten uit acties van derden			
De Natuur- en Milieufederaties **	€ 63.614	€ 118.000	€ 147.382
Overige fondsenwervers	€ 7.116	€ 16.000	€ 17.993
Inkomsten overlopend uit voorgaande jaren**	€ 95.291	€ 25.000	€ 122.069
Onderhanden werk naar volgend boekjaar*		€ -	€ -95.291
	€ 166.021	€ 159.000	€ 192.154
Bijdragen van overheden			
Subsidie exclusieve prestatie Provincie Overijssel	€ 372.787	€ 407.185	€ 433.150
Projectinkomsten Provincie Overijssel	€ 76.596		€ 209.251
Projectinkomsten andere overheden	€ 145.117	€ 50.000	€ 200.101
Inkomsten overlopend uit voorgaande jaren*	€ 162.538		€ 266.442
Onderhanden werk naar volgend boekjaar*		€ -	€ -162.538
	€ 757.038	€ 457.185	€ 946.406
Overige projectbijdragen			
Projectinkomsten niet-overheden	€ 84.488		€ 180.925
Inkomsten overlopend uit voorgaande jaren*	€ 184.548		€ 150.940
Onderhanden werk naar volgend boekjaar*		€ -	€ -184.548
Te acquireren	€ -	€ 642.718	€ -
	€ 269.037	€ 642.718	€ 147.316
Rentebaten			
Rentebaten	€ 4.086	€ -	€ 5.492
	€ 4.086	€ -	€ 5.492
Overige baten			
Overige inkomsten	€ 4.078	€ -	€ 5.652
OV inkomsten oude jaren	€ -		€ -
Bijdrage in exploitatiekosten		€ -	€ 7.987
	€ 4.078	€ -	€ 13.639
Totaal baten	€ 1.200.260	€ 1.258.903	€ 1.305.008

Van de Stichting Natuur en Milieufederaties ontving NMO een reguliere bijdrage van € 118.000,= over 2015. Als extra projectbijdragen is een bedrag van € 40.905= toegekend over 2015

Deze stichting ontvangt gelden die de Nationale Postcode Loterij aan de gezamenlijke milieufederaties beschikbaar stelt voor projecten. In 2015 is 86 % van alle toekenningen in Stichting De Natuur- en Milieufederaties afkomstig van de Nationale Postcode Loterij.

De voorwaarden voor de beneficiënt door de Nationale Postcode Loterij zijn opgenomen in de overeenkomst tussen de Stichting Nationale Postcode Loterij NV en Stichting De Natuur- en Milieufederaties. Een kopie hiervan is bij Natuur en Milieu Overijssel op te vragen. In 2011 is deze overeenkomst verlengd tot 2015. Eind 2015 is deze overeenkomst na een uitgebreide evaluatie verlengd tot 2020.

Van de Provincie Overijssel ontving NMO een subsidie van € 407.185,= over 2015, vastgelegd in het besluit 2015/005059 van 30 maart 2015. Een bedrag van € 34.398,= mag NMO besteden in 2016.

De overige subsidies en projectinkomsten zijn incidenteel.

* Door de stelselwijzing in de balans komt de post Onderhanden Werk naar volgend jaar niet meer apart in de toelichting voor, maar is deze verwerkt in de bijdragen.

5.8 Toelichting lastenverdeling

Op grond van richtlijn 650 dienen de kosten van Beheer en Administratie als separate kostenpost in de jaarrekening zichtbaar te worden gemaakt. In onderstaande tabel is weergegeven op welke wijze de kosten van Beheer en Administratie aan de doelstellingen worden toegerekend.

Bestemming	Doelstellingen				Doelstellingen				Doelstellingen				Doelstellingen			
	Doelstellingen				Doelstellingen				Doelstellingen				Doelstellingen			
	Duurz ruimt kwal/water	Milieu en Energie	Inr landelijk gebied	Regionale Economie	Netwerken	Achterban	Beheer en admie	Lasten excl beheer en admie	Werkelijke lasten 2015	Begrote lasten 2015	Werkelijke lasten 2014	Beheer en admie	Lasten excl beheer en admie	Werkelijke lasten 2015	Begrote lasten 2015	Werkelijke lasten 2014
Lasten 2015																
Personeelskosten	€ 100.536	€ 203.264	€ 179.742	€ 38.673	€ 88.044	€ 30.765	€ 112.767	€ 641.024	€ 753.791	€ 872.893	€ 778.281					
Directe beheer en adm kosten	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ 15.643	€ -	€ 15.643	€ 19.000	€ 14.970					
Publiciteit en communicatie	€ 121	€ 244	€ 216	€ 46	€ 106	€ 37	€ 135	€ 769	€ 904	€ 7.500	€ 1.601					
Huisvestingskosten	€ 10.842	€ 21.920	€ 19.383	€ 4.170	€ 9.494	€ 3.318	€ 12.161	€ 69.127	€ 81.288	€ 67.100	€ 109.173					
Kantoor- en algemene kosten	€ 5.403	€ 10.924	€ 9.660	€ 2.078	€ 4.732	€ 1.653	€ 6.061	€ 34.452	€ 40.512	€ 80.000	€ 44.314					
Afschrijving en rente	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ 3.129	€ -	€ 3.129	€ 10.000	€ 5.607					
Directe projectkosten	€ 2.842	€ 64.632	€ 50.840	€ 9.554	€ 146.562	€ 1.019	€ -	€ 275.450	€ 275.450	€ 202.410	€ 294.700					
	€ 119.744	€ 300.984	€ 259.841	€ 54.522	€ 248.937	€ 36.793	€ 149.896	€ 1.020.821	€ 1.170.717	€ 1.258.903	€ 1.248.646					
Beheer en administratie	€ 23.509	€ 47.531	€ 42.030	€ 9.043	€ 20.588	€ 7.194	€ -149.896									
Totaal	€ 143.253	€ 348.515	€ 301.872	€ 63.565	€ 269.525	€ 43.987	€ -	€ 1.020.821	€ 1.170.717	€ 1.258.903	€ 1.248.646					
Baten									€ 1.200.260	€ 1.258.903	€ 1.305.008					
Besteed aan doelstellingen als percentage van de baten									98%	100%	96%					
Besteed aan doelstellingen als percentage van de lasten									100%	100%	100%					
Kosten B&A t.o.v. totale kosten.							12,8%									

De kosten zijn zoveel als mogelijk toegerekend aan de doelstellingen op basis van de urenregistratie. De directe projectkosten zijn rechtstreeks aan de doelstellingen toegerekend. Voor zover kosten niet direct zijn toe te wijzen aan de doelstellingen zijn deze verantwoord onder Beheer en Administratie. Dit betreft o.a. kosten van directie en ondersteuning, die niet rechtstreeks toegerekend kunnen worden aan de doelstellingen. De kosten van Beheer en Administratie zijn toegerekend aan de doelstellingen naar rato van de rechtstreeks toegewezen kosten (excl. directe projectkosten). De kosten van beheer en administratie zijn in 2015 12,8% van de totale kosten (2014 13,3 %).

Natuur en Milieu Overijssel hanteert de volgende normen voor de verschillende kengetallen, vastgesteld i.s.m. de landelijke

NMF:	
- kosten eigen fondsenwerving t.o.v. de baten uit eigen fondsenwerving	n.v.t.
- besteed aan doelstelling t.o.v. van de baten	100%
- besteed aan doelstelling (voor verdeling kosten beheer en administratie) t.o.v. de lasten	80%
- kosten beheer en administratie t.o.v. van de lasten	20%

5.8 Toelichting lastenverdeling

	Werkelijk 2015	Begroot 2015	Werkelijk 2014
Lasten			
Personeelskosten	€ 753.791	€ 872.893	€ 778.281
Publiciteit en communicatie	€ 904	€ 7.500	€ 1.601
Huisvestingskosten	€ 81.288	€ 67.100	€ 109.173
Kantoor- en algemene kosten	€ 40.512	€ 80.000	€ 44.314
Directe Beheer en Administratiekosten	€ 15.643	€ 19.000	€ 14.970
Afschrijving	€ 3.129	€ 10.000	€ 5.607
Directe activiteitenkosten uitvoering projecten	€ 275.450	€ 202.410	€ 294.700
	€ 1.170.717	€ 1.258.903	€ 1.248.646
<u>Personeelskosten</u>			
Brutoloon	€ 583.383	€ 657.928	€ 595.760
Mutatie reservering vakantiegeld juni t/m december **	€ -6.109		€ 5.794
Heffing spaarloon/vermindering afdracht loonheffing	€ -		€ 157
Werkgeverskosten sociale verzekeringen	€ 90.639	€ 114.401	€ 97.039
Werkgeverskosten pensioenfonds	€ 55.083	€ 70.174	€ 60.306
	€ 722.995	€ 842.503	€ 759.055
Reis- en verblijfkosten *	€ 29.962	€ 22.500	€ 20.002
Wervingskosten *	€ 8.262	€ 2.000	€ 1.526
Deskundigheidsbevordering *	€ 6.058	€ 8.500	€ 3.128
Verzuimrisicoverzekering *	€ 9.455	€ 14.500	€ 12.203
Arbodiensten	€ 1.097	€ 2.500	€ 1.153
Overige personeelskosten *	€ 3.338	€ 7.800	€ 8.153
	€ 781.165	€ 900.303	€ 805.220
Af: ontvangen ziekengeld	€ -		€ -
Af: doorberekende bruto salarissen aan	€ 27.374	€ 27.410	€ 26.939
Af: aanvulling werkgelegenheidsinitiatieven	€ -	€ -	€ -
	€ 753.791	€ 872.893	€ 778.281
Gemiddeld aantal personeelsleden in fte's	11,50	13,06	11,94

De bezoldiging van de bestuurder is in 2015 als volgt:

Grondslag: CAO Welzijn en Maatschappelijke Dienstverlening

Specificatie

Naam	G.M.L. Wijffels	M.H. Nijboer
Functie	Algemeen Directeur	
Dienstverband		
Aard	onbepaald	bepaald
Uren	36	36
Parttime percentage	100%	100%
Periode	1 januari t/m 15 augustus	1 september t/m 31 december
Bezoldiging in euro's		
Jaarinkomen:		
Brutoloon	€ 48.006	€ 23.147
Vakantiegeld	€ 7.336	€ -
Eindejaarsuitkering	€ 4.270	€ 2.071
Variabel inkomen		€ -
Totaal Jaarinkomen	€ 59.612	€ 25.218
SV verzekeringslasten	€ 5.785	€ 3.101
Pensioenlasten werkgever	€ 6.076	€ 2.868
Belastbare vergoedingen		
Overige beloningen op termijn		
Uitkering beëindiging dienstverband		
Totaal Overige lasten en vergoedingen	€ 11.860	€ 5.969
Totaal bezoldiging 2015	€ 71.472	€ 31.187
Totaal bezoldiging 2014	€ 108.093	

Er zijn aan de bestuurder en de leden van de Raad van Toezicht geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

	Werkelijk 2015	Begroot 2015	Werkelijk 2014
<u>Publiciteit en communicatie</u>			
Representatiekosten	€ 904	€ 7.500	€ 1.601
	€ 904	€ 7.500	€ 1.601
<u>Huisvestingskosten*</u>			
Huur	€ 39.259	€ 41.500	€ 55.313
Leveringen en diensten	€ 13.286	€ 14.000	€ 9.105
Verhuizing/verbouwing	€ 23.143	€ -	€ 32.037
Overige huisvestingskosten	€ 5.600	€ 11.600	€ 12.718
	€ 81.288	€ 67.100	€ 109.173
<u>Kantoor- en algemene kosten</u>			
Kantoorbenodigdheden	€ 6.689	€ 6.000	€ 6.074
Telefoon- en internetkosten	€ 3.402	€ 5.500	€ 4.370
Porti- en vrachtkosten	€ 1.250	€ 2.500	€ 1.377
Druk/kopie/vormgeving	€ 7.452	€ 17.500	€ 9.548
Abonnementen/vakliteratuur	€ 4.079	€ 5.000	€ 4.233
Automatiseringskosten	€ 8.432	€ 13.500	€ 13.474
Overige kosten algemeen**	€ 7.709	€ 15.000	€ 3.023
Kosten inhuren derden	€ 1.499	€ 15.000	€ 2.215
Totaal	€ 40.512	€ 80.000	€ 44.314
<u>Directe beheer en administratiekosten</u>			
Accountantskosten	€ 5.445	€ 6.500	€ 5.445
Administratiekosten	€ 4.528	€ 5.000	€ 4.513
Bestuurskosten/incl. verg Raad van Toezicht ¹⁾	€ 5.671	€ 7.500	€ 5.012
	€ 15.643	€ 19.000	€ 14.970

	Werkelijk 2015	Begroot 2015	Werkelijk 2014
<u>Afschrijving</u>			
Afschrijving inventaris	€ 3.129	€ 10.000	€ 5.607
	€ 3.129	€ 10.000	€ 5.607
<u>Directe activiteitenkosten uitvoering projecten ²⁾</u>			
Loonkosten NME ³⁾	€ 27.374	€ 27.410	€ 26.956
Drukwerk/kantoor	€ 17.203	€ 5.000	€ 14.392
Catering/campagne	€ 59.220	€ 35.000	€ 28.303
Materialen	€ 23.187	€ 10.000	€ 20.744
Inhuren derden	€ 148.465	€ 125.000	€ 204.305
	€ 275.450	€ 202.410	€ 294.700

²⁾ Deze kosten worden rechtstreeks aan de projecten doorberekend. De verschillen ontstaan doordat er in bepaalde projecten meer externe kosten zitten. Deze post is moeilijk van te voren te begroten, maar wordt lopende een project aangepast, en alleen opgenomen als er dekking is voor deze extra kosten binnen het project.

³⁾ Rechtstreeks toegerekende loonkosten aan het NME netwerk.

5.9 Werkelijk versus begroot resultaat

Er is een positief resultaat gerealiseerd van € 29.543,=. Begroot was een resultaat van € 00.

Baten, gerealiseerd	€ 1.200.260	
Baten, begroot	€ 1.258.903	
Verschil		-€ 58.643
Lasten, gerealiseerd	€ 1.170.717	
Lasten, begroot	€ 1.258.903	
Verschil		-€ 88.186
Saldo verschil met begroting		€ 29.543

De begroting gaat uit van meer personeel en meer omzet. Beiden zijn niet gerealiseerd. Aan de kosten kant is in verhouding een groter verschil gerealiseerd dan aan de baten kant.

5.10 Overige gegevens

Statutaire regeling betreffende de resultaatbestemming

In de statuten zijn geen specifieke bepalingen opgenomen met betrekking tot de resultaatbestemming.

Bestemming van het resultaat over het boekjaar

Het positieve resultaat over 2015 is als volgt toegevoegd aan de reserves van de stichting:

Continuïteitsreserve	€	45.066
Bestemmingsreserve verhuis- en inrichtingskosten	€	-15.523
	€	<u>29.543</u>

Nevenvestigingen

Geen
nevenvestigingen.

5.11 Controle verklaring

De controleverklaring van de onafhankelijke accountant is hierna opgenomen.

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Stichting Natuur en Milieu Overijssel
Assendorperdijk 3
8012 EG ZWOLLE

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit rapport opgenomen jaarrekening 2015 van Stichting Natuur en Milieu Overijssel te Zwolle gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2015 en de staat van baten en lasten over 2015 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, beide in overeenstemming met de van toepassing zijnde wet- en regelgeving. Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor opmaken de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de stichting gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel betreffende de jaarrekening

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Natuur en Milieu Overijssel per 31 december 2015 en van het resultaat over 2015 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en RJ 650.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

Ingevolge de van toepassing zijnde wet- en regelgeving vermelden wij dat ons geen tekortkomingen zijn gebleken naar aanleiding van het onderzoek of het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig de geldende wet- en regelgeving is opgesteld. Tevens vermelden wij dat het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Zwolle, 24 maart 2016

Van Elderen accountants | belastingadviseurs B.V.

w.g.

mw. drs. J. Langenhof RA

Hoofdstuk 6 De Raad van Toezicht

Algemeen

De Raad van Toezicht heeft tot taak toezicht te houden op het naleven van de wet en van de statuten van NMO, en op het beleid van de directeur en de algemene gang van zaken. De Raad staat het Bestuur (de directeur) met raad ter zijde en brengt gevraagd en ongevraagd advies uit.

Vergaderingen Raad van Toezicht

De Raad vergaderde in 2015 zeven keer, te weten op 4 februari, 12 maart, 22 april, 11 juni, 7 juli, 24 september en 16 december.

De vergadering van 22 april was buiten aanwezigheid van de directeur-bestuurder Godelieve Wijffels.

Samenstelling Raad

De Raad was in 2015 als volgt samengesteld:

- dhr. drs. A. (Bert) Vroon; voorzitter; in functie: 11-12-2013
- mevr. ir. M.J.L.A. (Marianne) Langeslag-Linssen; vicevoorzitter; in functie: 28-09-2011
- dhr. dr. L.J. (Lieuwe) Dijkstra; in functie: 16-12-2008
- dhr. drs. A. (Alex) Kuiper; in functie: 22-12-2009
- dhr. ir. R.A.F. (René) Nij Bijvank; in functie: 28-09-2011
- dhr. ing. H.M. (Hans) Pohlmann; in functie: 17-09-2014

De Raad onderging dit verslagjaar geen wijzigingen.

Mevrouw Marianne Langeslag, vicevoorzitter, werd voor een nieuwe termijn van 3 jaar herbenoemd. Zij heeft daarnaast de HRM-portefeuille als aandachtsgebied. In haar beschikken we over een krachtige bestuurder.

De Raad besloot tevens de heer Alex Kuiper voor een periode van 3 jaar her te benoemen. Hij is tevens voorzitter van de Auditcommissie.

Rooster van aftreden

Zie bijlage 8.

Functies en nevenfuncties Raad van Toezicht

Drs. A. Vroon:

- Voorzitter Bestuur CEVES (Centrum voor Ethiek en Samenleving) te Doorn
- Auditor excellentieprogramma's hoger onderwijs (Siriusprogramma)
- Voorzitter WMO-Participatieraad Ommen

Ir. M.J.L.A. Langeslag-Linssen:

- Directeur Waterschap Vechtstromen

Dr. L.J. Dijkstra:

- Senior adviseur landschapsecologie Gemeente Zwolle

Drs. A. Kuiper:

- Directeur instellingen ING
- Bestuurslid St. Kringloop Zwolle (tot 1 juni 2015)
- Lid Kerkeraad Geref. Kerk Zwolle-Zuid
- Lid RvT Stichting Sprank (vanaf 1 juli 2015)

Ir. R.A.F. Nij Bijvank:

- Strategisch adviseur Waterschap Vechtstromen

Ing. H.M. Pohlmann:

- Manager Arcadis Nederland
- Bestuurslid Commissie Winkelgebied Wijhe
- Voorzitter Deelcommissie Overheid en Financiën (Algemene Wijnse Ondernemersvereniging)
- Lid Werkgroep Anti-verstoring Dutch Birding Association

Auditcommissie

In 2015 heeft de Auditcommissie de volgende samenstelling:

- dhr. drs. A. Kuiper
- dhr. drs. F.M. Galesloot RA (extern lid)
- dhr. ing. H.M. Pohlmann

De heer drs. F.M. (Frank) Galesloot stopt per december 2016 omdat hij twee termijnen van drie jaar heeft volgemaakt. Daarom besloot de RvT om een nieuw lid te werven voor de RvT, die tevens zitting zal nemen in de auditcommissie. Bij voorkeur uit Twente. De procedure start in het voorjaar van 2016.

Gespreksthema's Raad van Toezicht

Toekomst NMO

De meeste aandacht ook in dit verslagjaar ging uit naar de toekomst van NMO. Op 1 januari 2016 vervalt namelijk de provinciale (project)subsidie van ruim € 400.000,-- (ca. 1/3 deel van de begroting), een ingreep met verreikende gevolgen.

Daarmee werd 2015 een transitiejaar, waarin op 2016 wordt gepreludeerd en waarop wij in 2014 al hebben voorgesorteerd. Met daarbij aandacht voor vooral financiën, personeel en acquisitie. Dit thema liep wederom als een rode draad door de bijeenkomsten van de RvT heen.

Uitgangspunten bleven, cq. werden opnieuw getoetst:

1. NMO blijft een ideële organisatie. De competenties van NMO corresponderen ook meer met idealen.
2. NMO blijft gaan voor zijn vrijwilligers en voor zijn authentieke natuur-, milieu- en educatietaken.
3. Voorgaande uitgangspunten sluiten perfect aan op de in ontwikkeling zijnde participatiemaatschappij. NMO wil daarin haar intermediaire rol blijven spelen en vooral versterken. NMO verzorgt op haar terrein namelijk al een krachtige infrastructuur, ook facilitair. Daartoe nut NMO haar verbindingen met vrijwilligers (organisaties), expertise (kennisplatform) en ervaring maximaal uit, ook naar (semi-)overheden, bewonersinitiatieven en bedrijven. Voor betaalde opdrachten put NMO ook uit de expertise en ervaring vanuit met de Provincie in de voorgaande jaren geëntameerde projecten.
4. De begroting van 2016 zet erop in dat van de € 400.000,-- provinciale subsidie er minimaal € 200.000,-- "elders" aanvullend wordt geacquireerd, waaronder de Provincie. Want ook voor hen blijft NMO een relevante ontwikkelaar, uitvoerder en intermediair.
5. Bovenstaande visie past ook volledig in de strategische visie en het ondernemingsplan.

Vertrek Godelieve Wijffels

De hierboven geschetste uitdagingen bleven niet alleen actueel, maar werden nog extra en expliciet versterkt door het onverwachte vertrek van de directeur-bestuurder, mevrouw ir. Godelieve Wijffels.

In april kondigde zij haar vertrek per 1 september aan, de facto half augustus.

Zij accepteerde een nieuwe functie als regiodirecteur van het Kadaster te Zwolle.

Wij zijn haar veel dank verschuldigd voor haar inzet voor NMO gedurende een zestal jaren. Onder haar bezielende leiding transformeerde NMO tot een qua strategie en acquisitie krachtige organisatie, beperkt subsidiegedreven, en financieel gezond, zowel qua eigen vermogen als qua exploitatieresultaten. Met een mini-symposium op 3 juli te Zwolle namen wij van haar afscheid.

Werving en selectie nieuwe directeur-bestuurder, de heer ir. Matthijs Nijboer

Om in de kritische transitiejaren 2015 en 2016 op schema te blijven liggen zag de RvT zich genoodzaakt op korte termijn een nieuwe directeur-bestuurder te werven.

Na vaststelling van een profielschets –in overleg uiteraard met het personeel van NMO- startte de selectiecommissie, bestaande uit vertegenwoordigers van/uit de RvT (2) en van het personeel (2), onder leiding van de RvT-voorzitter de werving.

Een zeer groot aantal gekwalificeerde kandidaten reageerde, en uiteindelijk benoemde de RvT op voordracht van de commissie en met positief advies van het personeel ir. Matthijs Nijboer te Deventer per 1 september 2015.

Matthijs Nijboer is geboren in Haarlem op 7 oktober 1969. Hij is gehuwd, vader van 2 kinderen en hij is woonachtig in Deventer. Hij heeft gestudeerd aan de Universiteit Twente. Hiervoor was hij werkzaam als directeur duurzaamheid en energie bij Atrivé.

Wij prijzen ons gelukkig met een nieuwe directeur met bewezen consultancy- en acquisitie-ervaring vanuit de commerciële, dienstverlenende wereld. Daarnaast is de heer Nijboer ideaalgedreven en maatschappelijk actief. Een uitstekende combinatie voor NMO.

De heer Nijboer pakte snel de draad op, bleek snel ingewerkt, en presenteerde in de RvT-vergaderingen van september en december zijn eerste indrukken, doorkijk naar het ondernemingsplan ("Blik naar buiten") en de (financiële) voortgang van NMO.

NMO (financieel) op schema

Ondanks alle turbulenties in subsidiebeëindiging en in wisselingen van de wacht aan de top van NMO bleef NMO in 2015 financieel op schema. Wij sloten af met een positief resultaat. Ook de orderportefeuille voor 2016 ziet er goed uit. Onze organisatie blijkt veerkrachtig. Dit is ook een groot compliment aan de medewerkers.

Jaarrekening en jaarverslag 2014

De Raad keurde, op advies van de Auditcommissie, de Jaarrekening en het Jaarverslag 2014 goed.

Begroting 2016

De Raad stemde, op advies van de Auditcommissie, in met de begroting 2016.

In dat jaar vervalt de gehele provinciale subsidie van ca. € 400.000,--. De Raad koos ervoor de begroting zó in te richten dat daarvan voorzichtigheidshalve de helft van de weggefallen inkomsten wordt gecompenseerd door andere opdrachten. Daarvan is reeds weer € 75.000,-- provinciale subsidie voor vrijwilligerswerk voor 2016, 2017 en 2018 veilig gesteld.

Zelfevaluatie Raad van Toezicht

De Raad boog zich op 7 juli op haar statutaire rol in het licht van nieuwe governance verhoudingen. Centraal daarbij stond wat wij als onze kerntaken zien, en hoe onze relatie daartoe met de nieuwe directeur-bestuurder ingevuld dient te gaan worden.

Overleg personeelsvergadering

Op 26 november spraken Bert Vroon en René Nij Bijvank met het personeel van NMO.

De samenwerking met de nieuwe directeur verloopt naar wens, nieuwe accenten worden gelegd, ook en vooral in de acquisitiedoelstellingen, en er is veel vertrouwen in de "nieuwe" toekomst van NMO.

Tot slot

NMO heeft spannende tijden vóór en achter zich. Nieuwe strategische positioneringen naar Provincie, stakeholders, omgeving en eigen medewerkers, ook in operationaliteit vergen veel. Vooral van de medewerkers van NMO en hun nieuwe directeur. De Raad van Toezicht is zich dit zeer bewust.

NMO blijft voor Overijssel een onmisbare maatschappelijke organisatie, in toenemende mate ook in het proces van "overheid-gestuurd" naar "maatschappij-gestuurd" en "burgers-gedreven" natuur en milieu verdienen creatieve en vanuit het hart gestuurde samenlevingsparticipatie. Dáár gaat NMO voor. Steeds vaker wordt deze kanteling zichtbaar. Mensen willen "herademen" in een zintuigstrelende natuur en zorgdragen voor een duurzame bewoning van de aarde. Daaraan te mogen werken is een voorrecht. Met steun van al onze energieke en gemotiveerde vrijwilligers in stad, dorp en land.

Bert Vroon, voorzitter.

Bijlage 1 Begrote exploitatierekening 2016

Omschrijving	Begroting 2016		Begroting 2015		Werkelijk 2015	
Baten.						
Subsidie Provincie Overijssel	€	75.000	€	407.185	€	372.787
Overige subsidies en inkomsten	€	66.000	€	66.000	€	321.481
Mutatie onderhanden werk	€	25.000	€	25.000	€	442.377
De Natuur- en Milieufederaties	€	115.000	€	118.000	€	63.614
Nog te acquireren	€	859.290	€	642.718	€	-
	€	1.140.290	€	1.258.903	€	1.200.260
Lasten.						
Personeelskosten	€	819.179	€	872.893	€	753.791
Huisvestingskosten	€	76.500	€	67.100	€	81.288
Algemene kosten	€	86.500	€	116.500	€	60.189
Activiteitenkosten projecten	€	233.111	€	202.410	€	275.450
Resultaat	€	-75.000	€	-	€	29.543
	€	1.140.290	€	1.258.903	€	1.200.260

Bijlage 2 Overzicht betalingen 2015 Stichting De Natuur en Milieufederaties

	NPL Bijdrage 2015	€	118.000,00
	Pluk van de Petteflet		525,00
PR 1407	Wind op Land/opstartfase		800,00
AC1412	Portefeuillehouderschap Water 2014		4.800,00
PR1403	Big jump 2014		2.500,00
PR1401	Omgevingswet		738,75
PR1402	Binding 2014		1.900,00
	Deelname federatie dag		450,00

TOTAAL	€	129.713,75
--------	---	------------

In 2015 is 86 % van alle toekenningen in Stichting De Natuur en Milieufederaties afkomstig van de Nationale Postcode Loterij.

Bijlage 3 Balans oude Stijl

5.2 Balans per 31 december 2015 1)

na resultaatbestemming

	31-dec-15	31-dec-14
Activa		
Vaste activa		
Materiële vaste activa	€ 5.257	€ 6.842
Viottende activa		
Vorderingen		
Debiteuren	€ 457.682	€ 310.268
Vooruitbetaalde bedragen	€ 16.638	€ 13.915
Nog te ontvangen bedragen	€ 2.008	€ 7.214
	€ 476.328	€ 331.397
Liquide middelen	€ 715.078	€ 693.330
	€ 1.191.406	€ 1.024.727
Totaal	€ 1.196.663	€ 1.031.569
Passiva		
Reserves en Fondsen		
<u>Reserves</u>		
Continuïteitsreserve	€ 398.873	€ 355.975
Bestemmingsreserves	€ 21.343	€ 32.963
	€ 420.216	€ 388.938
<u>Kortlopende schulden</u>		
Saldo vooruitontv/nog te fact projecten	€ 604.961	€ 442.377
Crediteuren	€ 32.309	€ 50.630
Ov. Transitoria	€ 139.177	€ 149.623
	€ 776.447	€ 642.631
Totaal	€ 1.196.663	€ 1.031.569

Bijlage 4 Personeel

Medewerkers in en uit dienst:

Medewerkers uit dienst:

- Jan-Willem Jorritsma, Projectleider Educatie voor Duurzame ontwikkeling, per 10 mei 2015
- Godelieve Wijffels, directeur, per 15 augustus 2015

Medewerkers in dienst:

- Matthijs Nijboer, directeur, per 1 september 2015

Op 31 december 2015 waren de volgende medewerkers in dienst:

- Gerda van den Berg, Secretaresse
- Annelies van der Blij, Educatie voor Duurzame ontwikkeling
- Sylvia ter Heegde, Financiën en Control
- Loet van der Heijden, Projectleider Energie en Duurzaamheid
- Marlous Goeman, Projectleider Energie en Duurzaamheid
- Daniëtte Kisjes, Secretaresse
- Livia Leysen, Adviseur Communicatie en PR
- Gerben Mensink, Projectleider Ruimtelijke Ordening
- Matthijs Nijboer, Directeur
- Willem Seine, Projectleider Water, Voedsel en Energie
- Ruud Pleune, Projectleider Natuur, Landschap en Landbouw
- Alma Streefkerk, Projectleider Educatie voor Duurzame Ontwikkeling
- Peter Adema, Adviseur Communicatie en IVN-Consulent
- Anneflood Zuurbier, Projectleider Educatie voor Duurzame Ontwikkeling

Bijlage 5

Verantwoordingsverklaring

De leden van de Raad van Toezicht en van het Bestuur van Natuur en Milieu Overijssel onderschrijven de volgende principes:

1. Binnen de instelling is de functie 'toezicht houden' (goedkeuren van plannen, en het kritisch volgen van de organisatie en haar resultaten) duidelijk gescheiden van het 'besturen' dan wel van de 'uitvoering'."
2. De instelling werkt continu aan een optimale besteding van middelen, zodat effectief en doelmatig gewerkt wordt aan het realiseren van de doelstelling.
3. De instelling streeft naar optimale relaties met belanghebbenden, met gerichte aandacht voor de informatieverschaffing en de inname en verwerking van wensen, vragen en klachten.

In deze verantwoordingsverklaring wordt beschreven op welke manier de organisatie invulling geeft aan deze principes.

Ad 1 Functiescheiding tussen toezicht en uitvoering

Bij Natuur en Milieu Overijssel is de uitvoering van de functie beleid en (dagelijkse) leiding enerzijds gescheiden van de functie 'toezicht houden' anderzijds. De eerste functie ligt bij het bestuur, de tweede bij de Raad van Toezicht. Deze scheiding is vastgelegd in de statuten.

De Raad van Toezicht (toezichthouder) evalueert haar taak en positie. Sinds 2011 is een auditcomité actief. Bij wijziging van de samenstelling van de Raad van Toezicht kan de taakverdeling van de leden bij besluit van de Raad van Toezicht worden gewijzigd op basis van de deskundigheden van de afzonderlijke bestuursleden.

Ad 2 Optimale besteding van de financiële middelen

De stichting Natuur en Milieu Overijssel heeft volgens de statuten ten doel "bevordering van het behoud, herstel en ontwikkeling van natuur, landschap en milieu, alles in de meest ruime zin, in het bijzonder in de provincie Overijssel". Zij heeft dat doel geconcretiseerd in de volgende missie:

Samen met overheden, bedrijven en inwoners werkt Natuur en Milieu Overijssel aan een mooi en duurzaam Overijssel. Een provincie waar we duurzaam wonen en werken, zodat inwoners van Overijssel nu en later kunnen genieten van een gezonde en groene leefomgeving.

Vanuit onze missie werken we toe naar een toekomstbestendig Overijssel. Natuur en Milieu Overijssel wil een omslag maken naar een circulaire economie en een vitale leefomgeving en de kracht van de samenleving versterken.

Natuur en Milieu Overijssel heeft in de afgelopen jaren voortdurend gewerkt aan verbetering van de projectmatige aanpak van haar werkzaamheden. Alle beleidsmatige en projectmatige activiteiten zijn gericht op het realiseren van de doelstelling van Natuur en Milieu Overijssel.

Optimalisering van de effectiviteit van de organisatie vindt op de volgende manier plaats:

- De directie stelt jaarlijks een werkplan met begroting vast, waarin onder meer de gewenste resultaten, begrote kosten en beoogde financiering per project zijn vastgelegd. Het werkplan met begroting wordt besproken met de provincie. Na akkoord van de provincie wordt het werkplan en de begroting ter goedkeuring voorgelegd aan de Raad van Toezicht
- Over de voortgang van het werkplan en de afzonderlijke projecten wordt conform de daarover gemaakte afspraken aan de partners en subsidieverstrekkers gerapporteerd.
- De medewerker Financiën en Control stelt een jaarrekening op conform de Richtlijn 650 Fondswervende instellingen. De accountant controleert deze en voorziet de jaarrekening van een goedkeurende accountantsverklaring. De accountant rapporteert aan het bestuur over de jaarlijkse accountantscontrole. De Raad van Toezicht toetst de jaarrekening en keurt deze goed.
- De directie stelt jaarlijks een overzicht op van de gerealiseerde prestaties, de gerealiseerde uren en kosten, met per project informatie over de gerealiseerde financiering, te weten subsidies en overige bijdragen. De inhoudelijke verslaglegging wordt samengevat in het jaarverslag, dat door geïnteresseerden kan worden opgevraagd. De werkwijze van de organisatie wordt voortdurend geëvalueerd en er worden afspraken gemaakt over verbeteringen van de aanpak in de toekomst.
- De taken, bevoegdheden en procedures rond de besteding van de financiële middelen zijn vastgelegd in de Administratieve Organisatie.

Ad 3. Streven naar optimale relaties met belanghebbenden

Natuur en Milieu Overijssel heeft minimaal 2 keer per jaar bestuurlijk overleg met de verantwoordelijke gedeputeerde van de provincie.

Natuur en Milieu Overijssel ondersteunt mensen, die zich actief inzetten voor hun eigen leefomgeving. Zij vervult de functie van vraagbaak, aanspreekpunt en coördinator van lokale activiteiten in Overijssel. Zij beschikt daarvoor over een breed netwerk van contacten.

Gerelateerd aan onze doelstelling zijn belanghebbenden:

1. plaatselijke groepen en individuen, die zich inzetten voor natuur, milieu en landschap in Overijssel
2. beleidsmakers en beslissers in openbaar bestuur en bedrijfsleven, die invloed uitoefenen op het terrein van natuur, milieu en landschap in Overijssel
3. samenwerkingspartners, waaronder de terrein beherende organisaties (Landschap Overijssel, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer), woningbouwcorporaties, onderwijsinstellingen, waterschappen, bedrijven etc.

De informatievoorziening is erop gericht om de effectiviteit van de activiteiten van Natuur en Milieu Overijssel te vergroten. Concrete voorbeelden van de uitvoering van de communicatiestrategie zijn:

- onze website waarmee op een heldere manier inzicht wordt gegeven in visie, taken en rollen van Natuur en Milieu Overijssel, haar activiteiten en die van haar collega-organisaties
- de digitale nieuwsbrief Notendop, waarmee geïnteresseerden actief worden geïnformeerd over actuele ontwikkelingen en activiteiten.
- Facebook en Twitter, waarbij we onderdeel zijn van diverse communities.

Natuur en Milieu Overijssel maakt jaarlijks een publieksversie van haar activiteiten, en een zakelijk jaarverslag. Het magazine ENNEMMO (publieksversie) wordt verspreid onder alle betrokkenen en is te downloaden via de website van NMO, www.natuurenmilieuoverijssel.nl. Het zakelijk jaarverslag wordt verstuurd aan het College van Gedeputeerde Staten van Overijssel, de Nationale Postcode Loterij, het Centraal Bureau Fondsenwerving, het Nationaal Groenfonds, de Raad van Toezicht, de provinciale Natuur en Milieufederaties, en kan worden opgevraagd via een link op de website.

Iedereen is vrij om inbreng te leveren en te reageren op onze activiteiten en het te voeren of gevoerde strategische en inhoudelijke beleid. Dat kan op verschillende manieren; onze website naast facebook is daarvoor een goed platform. Meninge, opvattingen of reacties worden op prijs gesteld en worden in de reguliere werkprocessen van beleidsvorming en uitvoering meegenomen.

Tot slot bestaat er voor belanghebbenden de mogelijkheid om een klacht in te dienen, als zij het bijvoorbeeld niet eens zijn met de uitvoering van activiteiten of constateren dat er sprake is van inconsistentie van beleid. Voor een correcte verwerking van de klachten is in 2005 de *Klachtenprocedure Natuur en Milieu Overijssel* vastgesteld.

Doelstellingen van deze procedure zijn:

1. Klachten afhandelen op een vooraf vastgestelde eenduidige wijze, om de servicegraad naar de aangesloten organisaties, relaties, partners en geïnteresseerden te bewaken.
2. Ten behoeve van bestuur en/of management inzicht verschaffen in het totale aantal, de soort en de ernst van klachten om zo, waar nodig en mogelijk, te komen tot aanbevelingen om werkprocessen of de inhoudelijke koers aan te passen of te wijzigen.

De volledige tekst van de klachtenprocedure is bij Natuur en Milieu Overijssel op te vragen.

Aldus vastgesteld te Zwolle door het bestuur van Natuur en Milieu Overijssel op 24 maart 2016.

Ir. M.H. Nijboer
bestuurder

Bijlage 6 Aangesloten groepen

Gemeente Almelo

- IVN Almelo
- KNNV Twenthe
- Stichting Natuurlijk Twente (NAT)
- Nivon Almelo

Gemeente Borne

- Natuur en Milieuraad Borne

Gemeente Deventer

- Natuur en Milieuvereniging Bathmen
- KNNV Deventer
- IVN Deventer
- Nivon Deventer-Zutphen
- Stichting Natuur Anders
- Deventer Bomenstichting
- Stichting Natuurboeren
- Vogelwerkgroep De IJsselstreek

Gemeente Dinkelland

- Heemkunde Denekamp
- Stichting Natuur en Milieu Ootmarsum
- Heemkunde Weerselo
- Natura Docet Wonderryck Twente

Gemeente Enschede

- KNNV Enschede
- IVN Enschede
- Nivon Enschede
- Vereniging Vrienden van de Twentse Welle
- Stichting Houd Driene Groen
- Stichting Natuur en Milieuraad Enschede

Gemeente Haaksbergen

- IVN Haaksbergen
- Stichting Natuur en Milieu Haaksbergen

Gemeente Hardenberg

- Natuuractiviteitencentrum De Koppel
- IVN Hardenberg-Gramsbergen
- Weidevogelbescherming Avereest
- Natuurwerkgroep De Reest
- Stichting Natuurbehoud Noordoost Overijssel
- Stichting Das en Vecht

Gemeente Hellendoorn

- Centrum voor Natuur en Milieu Educatie
- IVN Hellendoorn-Nijverdal
- Stichting Milieuraad Hellendoorn
- Vogelwerkgroep Midden-Overijssel

Gemeente Hengelo

- Stichting Natuur en Milieuraad Hengelo
- IVN Hengelo
- Nivon Hengelo
- KNNV Hengelo-Oldenzaal

Gemeente Hof van Twente

- Stichting De Groene Hof
- Nivon Goor
- IVN Markelo
- IVN Diepenheim

Gemeente Kampen

- Natuurvereniging IJsseldelta

Gemeente Losser

- IVN Losser

Gemeente Oldenzaal

- IVN Oldenzaal
- Stichting Milieuoverleg Oldenzaal
- Nivon Oldenzaal

Gemeente Olst-Wijhe

- IVN De Grutto Olst-Wijhe

Gemeente Ommen

- Vereniging Natuur en Milieu De Vechtstreek

Gemeente Raalte

- IVN Raalte

Gemeente Rijssen-Holten

- IVN Rijssen

Gemeente Staphorst

- Natuurbeschermingsvereniging IJhorst-Staphorst

Gemeente Steenwijkerland

- KNNV De Noordwesthoek
- IVN Noord-West Overijssel
- Natuur en Milieuplatform Steenwijkerland
- Stichting Natuurlijk-Jonen

Gemeente Twenterand

- IVN Den Ham-Vroomshoop
- KNNV Vriezenveen
- Stichting Milieuraad Den Ham-Vroomshoop

Gemeente Wierden

- Stichting Natuur en Milieu Wierden

Gemeente Zwolle

- IVN Zwolle
- KNNV Zwolle
- Milieuraad Zwolle
- Nivon Zwolle
- Avifauna Zwolle
- Resto Van Harte Zwolle
- A Rocha Zwolle

Provinciaal/regionaal

- Het Oversticht
- Landschap Overijssel
- Sluspoort Zwartsluis

Bijlage 7 Overzicht van de door ons georganiseerde evenementen

Datum	Naam activiteit	Aantal deelnemers	Locatie (met websitelink)	Projectleider
13 januari	Training docenten Adviseurs voor de Vecht	20	Internationale school Eerde	Jan-Willem
14 januari	Werkbijeenkomst Groene Loper Zwolle	50	Doepark Nooterhof	Alma
15 januari	Bijeenkomst Duurzame Energie IJsseldelta	20	NMO	Willem/Marlous
15 januari	Groene Twinkeling 2015	100	Den Alerdincq, Laag Zuthem	Livia
22 januari	Duurzame Scholen Zwolle	14	De Ambelt	Loet
22 januari	Dementietraining Groene Visite	15	Steenwijk	Anne-Floor
27 januari	TEDx Zwolle	750	Nieuwe Buitensociëteit Zwolle	Livia
27 januari	Side event TEDx Zwolle: insectendiner			Anne-Floor
3 februari	Training docenten AvdT Drinkwater	10	CCC Zwolle	Alma
3 februari	Vernieuwingsbijeenkomst IVN regio Deventer	12	Ulebelt, Deventer	Peter
9 februari	Natuurtraining Groene Visite	15	Steenwijk	Anne-Floor
11 februari	Slotbijeenkomst Adviseurs van de Toekomst	100	Carolus Clusius College te Zwolle	Alma
12 februari	Informatiebijeenkomst Programmatische Aanpak Stikstof	15	NMO	Luuk/Livia
17 februari	Bijeenkomst Gen Tech Zwolle	15	NMO	Alma/Willem
3 maart	Bijeenkomst Groene Euro's Zwolle	20	VV Berkum	Loet
3 maart	Bijeenkomst Jong en natuur	15	NMO	Luuk/Livia
4 maart	Bijeenkomst Jong en natuur	3	Buitencentrum Hellendoorn	Luuk/Livia
12 maart	Bijeenkomst randvoorwaarden Ommermars	6	NMO	Ruud
18 maart	Boomfeestdag Nijverdal	150	Nijverdal, stadhuis en plantsoen	Jan-Willem/Peter
20-21 maart	NL doet: Aanleg groen basisschool de Markesteen	+ 30 vrijwilligers	Basisschool de Markesteen	Peter
16 april	Vernieuwingsbijeenkomst IVN regio Oost-Twente	8	Bibliotheek Hengelo	Peter
21 april	Vernieuwingsbijeenkomst IVN regio Zuidwest Twente	11	Gebouw IVN Haaksbergen	Peter

22 april	Bloemenlint	2.500	Verschillende inwonersinitiatieven en basisscholen in Zwolle	Alma
23 april	Groenblauwe regiobijeenkomst	75	Design Academy (Eindhoven)	Alma
28 april	Informatieavond Omgevingswet	25	Ontmoetingscentrum Wierden	Gerben
29 april	Vernieuwingsbijeenkomst IVN regio Noord-Overijssel	9	Kantoor NMO, Zwolle	Peter
april-mei	Waste Battle Zwolle	250 II	Windesheim, Celeanum, Parkschool	Livia
19 mei	Deskundigenbijeenkomst landbouw met natuurbeperkingen	20	NMO	Ruud
20 mei	Hessenpoort, Natuurlijk!	20	Wehkamp, Hessenpoort	Gerben
21 mei	Theater bij de boer	70	Manege de Laar, Ommen	Peter/Cees Bavius
26 mei	Minder afval, meer hergebruik. Hoe pakken we dat aan?	25	Hazemeijer Hengelo	Ruud/Livia
27 mei	Saerbeck Olst-Wijhe	30-40	Saerbeck	Marlous
29 mei	Slotspektakel Adviseurs voor de Vecht (1)	150	Provinciehuis	Alma
mei-juni	7 activiteiten Parels van het Landschap	+ 20x7 = 140	Verschillende locaties in Natura 2000	Peter
4 juni	Bijeenkomst inzet boeren in de Ruiten	8	www.vijverhoeve.nl	Ruud
4 juni	Energiecafé West	+ 20	Hoonhorst, Kulturhus	Marlous
5 juni	Slotspektakel Adviseurs voor de Vecht (2)	150	Provinciehuis	Alma
10 juni	Ondersteuningsbijeenkomst Groene Loper Zwolle	40	Doepark Nooterhof	Alma
11 juni	Groen Geld	+ 30	Deventer	Marlous
12 juni	Excursie Saerbeck Oldenzaal	35	Saerbeck	Marlous
15 juni	Slotbijeenkomst Adviseurs van de Toekomst	60	De Passie te Wierden	Alma
16 juni	Bijeenkomst Stook je Rijk Zwolle	+ 35	Wijkcentrum Bestevaer	Marlous
22 juni	Slotbijeenkomst Adviseurs van de Toekomst	40	Het Groene Lyceum te Almelo	Alma
22 juni	Werkbijeenkomst Jong en natuur	60	Nooterhof, Zwolle	Luuk/Livia
23 juni	Duurzame Scholen Zwolle	8	NMO	Loet

24 juni	Energiecafé Twente	+ 20	Borne	Marlous
24 juni	Bijeenkomst over kansen en dilemma's bij het samenspel tussen groene burgerinitiatieven en instituties	100	De Kantine, Zwolle	Ruud/Alma
juni	10 locaties slootjesdag	+ 20x10 = 200	Verschillende locaties in Overijssel	Peter
1 juli	Bijeenkomst Florense Bedrijventerreinen	75	Unipro Haaksbergen	Alma
3 juli	Afscheidssymposium Godelieve	85	Nooterhof, Zwolle	iedereen
25 augustus	Groene visite: natuur en dementie training	5	Almelo?	Anne-Floor
5-11 september	Parels van het Landschap	50	Haaksbergervene	Peter
11 september	Federatiedag	+ 80	Vechtdalgebied	iedereen
17 september	Voedsel Jutten	10	Zeewolde	Anne-Floor
18 september	Voedsel Jutten	75	Verschillende locaties	Anne-Floor
23 september	Monitoring agrarisch natuurbeheer door vrijwilligers	40	De Enk, Zwolle	Ruud/Peter
29 september	Monitoring agrarisch natuurbeheer door vrijwilligers	25	Hazemeijer, Hengelo	Ruud/Peter
7 oktober	Duurzame Scholen West-Overijssel	40	De Smaragd, Zwolle	Loet/Matthijs
7 oktober	Circulair Ondernemerschap	20	Deventer	Marlous
9 oktober	Natuursymposium 'Natuurlijk Kapitaal'	60	Landgoed Schuilenburg, Hellendoorn	Anne-Floor
9 oktober	Klaar voor de Toekomst	80	Zwolle	Marlous
14 oktober	Stoere buitendag		2 locaties Oldenzaal	Anne-Floor
20 oktober	Alzheimer café Natuurbeleving	35	Zwolle	Anne-Floor
24 oktober	Nacht van de Nacht	3500-4000	30 locaties in Overijssel	Loet/Matthijs
27 oktober	Expositie Wildernis	20	Olst	Anne-Floor
27 oktober	Energiecafé Twente	20	Ambt Delden	Marlous
28 oktober	Duurzame Scholen Twente	40	BS De Koning, Enschede	Loet
30 oktober	Stoere buitendag			Anne-Floor
31 oktober	Jeugd en Jongerendag	70	Deventer	Peter
11 november	Excursie Saerbeck Nijmegen	50	Saerbeck	Marlous
19 november	Energy Pitch Bio Buurten Overijssel		Statenzaal Provinciehuis	Willem/Marlous
24 november	Bijeenkomst opstellen visie N35 met lokale groepen	16	De Veldhoek, Heino	Gerben
26 november	Districtsledenvergadering IVN	35	Nijverdal	Peter
27 november	Slotspektakel adviseurs van de Ommersmars	164	Carroussel, Ommen	Alma/Ruud
27 november	Lego League	800 kinderen	Deltion, Zwolle	Anne-Floor

27 november	Excursie Saerbeek Deventer en Zwartewaterland	50	Saerbeek	Marlous
1 december	Careerday	80 VO leerlingen	Windesheim, Zwolle	Anne-Floor
2 december	Careerday	80 VO leerlingen	Windesheim, Zwolle	Anne-Floor
3 december	Energiecafé West-Overijssel	23	Wijhe	Marlous
7 december	Bijeenkomst ruimtecoaches	6	NMO	Gerben
8 december	Bijeenkomst 'Ondernemen met nieuwe eiwitten'	± 100	Provinciehuis	Willem
15 december	Bewonersavond KAS	50	Bornerbroek	Anne-Floor
15 december	Informatieavond nieuwe Wet natuur- bescherming	85	Buitencentrum Sallandse Heuvelrug, Nijverdal	Gerben

Bijlage 8 Rooster van aftreden Raad van Toezicht

Rooster van aftreden Raad van Toezicht Natuur en Milieu Overijssel																	
Jaartal		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Lieuwe Dijkstra	16-12-08	Benoe- ming			Her kies- baar			Her kies- baar			Niet her kies- baar						
									Herbe- noemd voor 3 jaar, met voortuit- zicht na 1 jaar afre- den								
Alex Kuiper	22-12-09		Benoe- ming			Her kies- baar					Aftreden			Niet her kies- baar			
René Nij Bijvank	28-09-11				Benoe- ming			Her kies- baar									
Marianne Langeslag	19-09-12					Benoe- ming			Her kies- baar			Her kies- baar			Niet her kies- baar		
Bert Vroon	11-12-13						Benoe- ming			Her kies- baar			Her kies- baar			Niet her kies- baar	
Hans Pohlmann	17-09-14							Benoe- ming			Her kies- baar			Her kies- baar			Niet her kies- baar

Natuur en Milieu Overijssel
Assendorperdijk 3
8012 EG Zwolle
info@natuurenmilieuoverijssel.nl
www.natuurenmilieuoverijssel.nl
[Twitter@natuurmilieuov](https://twitter.com/natuurmilieuov)
[www.facebook.natuurmilieuov](https://www.facebook.com/natuurmilieuov)